

Det rettslige grunnlaget for humanitær intervensjon

Universitetet i Oslo

Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 697

Leveringsfrist: 25.04.2010

Til sammen 17 876 ord

22.04.2010

INNHOLDSFORTEGNELSE

<u>1. INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1 Hva er humanitær intervensjon?	2
<u>I: FOLKERETT OG MENNESKERETTIGHETER</u>	<u>3</u>
<u>2. FOLKERETTSLIGE PRINSIPPER</u>	<u>3</u>
2.1 Suverenitetsprinsippet	3
2.2 Ikke-intervensjonsprinsippet	4
2.3 Maktforbudet	5
<u>3. MENNESKERETTIGHETENES UTVIKLING OG FN-PAKTEN</u>	<u>6</u>
3.1 Internasjonale menneskerettighetstraktater	8
<u>II: DET RETTSLIGE GRUNNLAGET FOR KOLLEKTIV HUMANITÆR INTERVENSJON</u>	<u>11</u>
<u>4. HUMANITÆR INTERVENSJON AUTORISERT AV FNS SIKKERHETSRÅD</u>	<u>11</u>
4.1 Kapittel VII	12
4.1.1 Sikkerhetsrådets kompetanse	14
4.2 Sikkerhetsrådets praksis	15
4.2.1 Sør-Rhodesia	16
4.2.2 Sør-Afrika	16
4.2.3 Irak	17
4.2.4 Somalia	18
4.2.5 Rwanda	19
4.2.6 Haiti	20
4.3 Vurdering og konklusjon	21

<u>III: DET RETTSLIGE GRUNNLAGET FOR ENSIDIG</u>	
<u>HUMANITÆR INTERVENSJON</u>	<u>24</u>
<u>5. ENSIDIG HUMANITÆR INTERVENSJON: HISTORISK BAKGRUNN</u>	<u>24</u>
<u>6. RETTSKILDER</u>	<u>27</u>
6.1 Rettskildenes folkerettslige kontekst	27
6.2 Særlig om suverenitetsprinsippet	29
<u>7. FN-PAKTEN</u>	<u>32</u>
7.1 Ordlyd	34
7.2 Formål	35
7.3 Kontekst	37
7.4 Konklusjon	39
<u>8. SEDVANE</u>	<u>40</u>
8.1 Statspraksis	41
8.1.1 Praksisens omfang og varighet	41
8.2 Opinio juris	42
8.3 Statspraksis	44
8.3.1 India i Pakistan	44
8.3.2 Vietnam i Kambodsja	45
8.3.3 Tanzania i Uganda	47
8.3.4 Vurdering av praksis under den kalde krigen	48
8.3.5 USA, Storbritannia og Frankrike i Irak	49
8.3.6 ECOWAS i Liberia og Sierra Leone	50
8.3.7 NATO i Kosovo	51
8.4 Vurdering	54
8.4.1 Statspraksis	55
8.4.2 Opinio juris	56
8.4.3 Normativ karakter	58
8.4.4 Konklusjon	59
<u>9. GENERELLE RETTSPRINSIPPER</u>	<u>60</u>

10. DAGENS PRAKSIS	65
---------------------------	-----------

IV: OPPSUMMERING	71
-------------------------	-----------

11. HUMANITÆR INTERVENSJON – DAGENS SITUASJON	71
--	-----------

LITTERATURLISTE	74
------------------------	-----------

1 Innledning

Adgangen til humanitær intervensjon er omdiskutert. Med humanitær intervensjon menes ”en eller flere staters militære inngripen i en annen stat for å verne om grunnleggende menneskerettigheter”.¹ Det finnes ingen klare regler om hvorvidt, eller i hvilke tilfeller, slik intervensjon er lovlig.

Når alvorlige brudd på menneskerettighetene finner sted internt i en stat, oppstår det en spenning mellom ønsket om å beskytte individet og respekten for statens suverenitet. Må verdenssamfunnet nøye seg med å stå på sidelinjen mens grove overgrep begås, eller finnes det en rett til intervensjon på humanitært grunnlag?

Temaet for denne oppgaven er det rettslige grunnlaget for humanitær intervensjon. Jeg skiller mellom to ulike former for intervensjon: Kollektiv humanitær intervensjon med autorisasjon fra FNs Sikkerhetsråd, og ensidig humanitær intervensjon, der én eller flere stater handler på egen hånd. Jeg har valgt å legge hovedvekten på sistnevnte, ettersom dette rettsområdet er mest omstridt og uavklart.

I oppgavens første del vil jeg sette humanitær intervensjon inn i en folkerettslig kontekst, og gjøre greie for aktuelle folkerettslige prinsipper og menneskerettighetstraktater. I del to vil jeg ta for meg det rettslige grunnlaget for kollektiv humanitær intervensjon, mens jeg i del tre vil undersøke om det finnes noe rettslig grunnlag for ensidig humanitær intervensjon. I fjerde del vil jeg kort oppsummere dagens situasjon.

¹ Ruud s. 202

1.1 Hva er humanitær intervensjon?

Det foreligger ingen enighet om hvordan humanitær intervensjon skal defineres.

Holzgrefe gir imidlertid et godt overblikk: Humanitær intervensjon er ”the threat or use of force across state borders by a state (or group of states) aimed at preventing or ending widespread and grave violations of the fundamental human rights of individuals other than its own citizens, without the permission of the state within whose territory force is applied”.²

Det avgrenses mot politiske, diplomatiske og økonomiske sanksjoner, samt intervensjoner for å redde eller beskytte egne statsborgere.³

Det kreves ikke at intervensjonen gjennomføres ene og alene av humanitære årsaker, men humanitært motiv må være fremtredende.⁴ Intervensjonens formål må være å sette en stopper for en humanitær krise. Hva som ligger i dette er usikkert, men det antas at det kreves omfattende, systematiske og grove brudd på menneskerettighetene.⁵

Humanitær intervensjon innebærer bruk av militærmakt for å beskytte borgere i en annen stat, uten denne statens samtykke. Slik maktbruk strider åpenbart mot fundamentale folkerettslige prinsipper: Statens suverenitet og maktforbudet. Spørsmålet blir hvor omfattende disse prinsippene er, og om de kan modifiseres i enkelte situasjoner.

² Holzgrefe s. 18

³ I.c.

⁴ Murphy s. 15

⁵ Helgesen s. 4

I: FOLKERETT OG MENNESKERETTIGHETER

Humanitær intervensjon iverksettes for å beskytte menneskerettigheter på tvers av statsgrensene. Vi befinner oss altså på det folkerettslige planet. I denne delen av oppgaven vil jeg gjøre greie for relevante folkerettslige prinsipper og menneskerettighetstraktater.

2 Folkerettslige prinsipper

Folkerett er ”den del av retten som regulerer rettsforholdene mellom stater, i deres egenskap av sådanne”.⁶ Det finnes ingen formell ”grunnlov” for det internasjonale samfunnet. Likevel har det vokst frem en del prinsipper som er bindende for alle verdens stater og styrende for all internasjonal samhandling.

2.1 Suverenitetsprinsippet

Suverenitetsprinsippet er et kjerneprinsipp i folkeretten. Det har sterke historiske røtter. Prinsippet slik vi kjenner det i dag stammer fra Westfalerfreden i 1648.⁷ Det er kodifisert i FN-paktens art. 2(1), og er sikker sedvanerett.⁸ Ifølge den Internasjonale Domstolen (ICJ) er statssuverenitet det prinsippet “on which the whole of international law rests.”⁹

Prinsippet innebærer at alle stater er selvstendige og likeverdige. For at noe skal regnes som en stat i folkerettslig forstand, kreves det faktisk og rettslig kontroll over et territorium og befolkningen som befinner seg der.¹⁰ Innenfor dette territoriet har staten

⁶ Castberg s. 1

⁷ Abiew s. 29

⁸ Cassese (2005) s. 48

⁹ Nicaragua-saken para 263

¹⁰ Ruud s. 118

full jurisdiksjon. Ingen andre stater kan blande seg inn i en stats interne affærer, verken politisk, sosialt, kulturelt eller militært.

2.2 Ikke-intervensjonsprinsippet

Ikke-intervensjonsprinsippet er en naturlig konsekvens av statssuverenitetsprinsippet. Det er kodifisert i FN-paktens art. 2(7). Også dette prinsippet har røtter i tidlig folkerettslig teori, og er sikker sedvanerett.¹¹

Ikke-intervensjonsprinsippet i art. 2(7) bestemmer at FN ikke skal intervenere i saker som er "essentially within the domestic jurisdiction of any state". FN-paktens første utkast brukte "solely" istedenfor "essentially". "Solely" ble byttet ut fordi man mente det ville være vanskelig å finne spørsmål som var fullstendig interne.¹² Slik ble prinsippets omfang utvidet. USAs utenriksminister uttalte at ikke-intervensjonsprinsippet skulle være grunnleggende og styrende for FNs arbeid, men også at prinsippet måtte være "subject to evolution".¹³

Dermed passet uttrykket "essentially" også bedre overens med ønsket om å lage en dynamisk FN-pakt. Ifølge PCIJ er spørsmålet om hva som ligger innenfor en stats jurisdiksjon "essentially a relative question; it depends on the development of international relations..."¹⁴

FN-pakten gir FN stort handlingsrom i forhold til sine medlemmer. Derfor så man ved opprettelsen av FN-pakten behov for et sterkt ikke-intervensjonsprinsipp.¹⁵ Det var særlig på det sosiale og humanitære området man ønsket å la statene "være i fred".¹⁶ For å understreke at intervensjonsforbudet ikke skal begrense Sikkerhetsrådets arbeid for fred og sikkerhet, åpner siste del av art. 2(7) for et unntak fra ikke-

¹¹ Cassese (2005) s. 53

¹² Helgesen s. 16

¹³ Franck s. 13

¹⁴ Nationality Decrees-saken s. 24

¹⁵ Helgesen s. 17

¹⁶ Helgesen s. 45

intervensjonsprinsippet: Det skal ikke ”prejudice the application of enforcement measures under Chapter VII.”. Det er kap. VII som er aktuelt for Sikkerhetsrådets adgang til å intervenere på humanitært grunnlag.

2.3 Maktforbudet

Maktforbudet er hjemlet i FN-paktens art. 2(4). Det var først med FN-pakten man fikk et fullstendig forbud mot maktbruk. Tidligere hadde maktbruk vært lov, i større og mindre grad, særlig etter ”rettferdig krig”-betraktninger.¹⁷ Maktforbudet slik vi kjenner det fra art. 2(4) ble likevel raskt sedvane.¹⁸ Prinsippet har også har fått status som jus cogens – en rettsregel av så fundamental viktighet at den ikke kan fravikes, verken ved traktat eller sedvane.¹⁹ Dette slås fast av ICJ i Nicaragua-saken.²⁰

FN-pakten åpner for maktbruk i to tilfeller, enten i selvforsvar etter art. 51, eller under kap. VII. Det er Sikkerhetsrådets adgang til å autorisere maktbruk etter kap. VII som er relevant i forhold til spørsmålet om kollektiv humanitær intervensjon. Ved kollektiv humanitær intervensjon, styrer man altså klar av FN-paktens maktforbud. Jeg kommer nærmere inn på maktforbudets omfang i forbindelse med ensidig humanitær intervensjon senere i oppgaven.

¹⁷ Ruud s. 193

¹⁸ Ruud s. 94

¹⁹ Cassese (2005) s. 199

²⁰ Nicaragua-saken para 188-190

3 Menneskerettighetenes utvikling og FN-pakten

Menneskerettighetene har en spesiell stilling i det internasjonale samfunnet. De anses som noe universelt og ukrenkelig, og fokuset på dem er stadig økende. Da FN-pakten ble opprettet var imidlertid ikke fokuset like sterkt.

FN ble opprettet som en reaksjon på grusomhetene under andre verdenskrig. Med FN ønsket man å skape en organisasjon som kunne hindre nye kriger.²¹ FN-paktens hovedformål ble dermed å sikre internasjonal fred og sikkerhet. Ved vedtakelsen i 1945 var den alminnelige oppfatningen at den beste måten å gjøre dette på, var ved å styrke statssuverenitetsprinsippet og ikke-intervensjonsprinsippet, og ved å forby all maktbruk på tvers av statene.²²

Det var ønsket om internasjonal fred – fred *mellom* statene – som sto i høysetet. Likevel var det selv på vedtakelsestidspunktet innvendinger mot det ganske ensidige og snevre fredsfokuset. Enkelte påpekte at absolutt fred ikke var det samme som absolutt rettferdighet, og etterlyste mekanismer som kunne forlike disse to verdiene.²³

Flere stater foreslo i 1945 å styrke menneskerettighetenes stilling i FN-pakten. Sterke stater som USA, Storbritannia og Sovjetunionen innvendte at menneskerettighetene var et internt anliggende, og at innblanding fra FN på dette området ville være i strid med ikke-intervensjonsprinsippet. Dette synet fikk gjennomslag, og menneskerettighetene fikk en tilbaketrukket plass i FN-pakten.²⁴

Riktignok er det referanser til menneskerettigheter også i FN-pakten. Paktens preambel snakker om å ”reaffirm faith in fundamental human rights, in the dignity and worth of the human person, in the equal rights of men and women and of nations large and

²¹ Ruud s. 207

²² Franck s. 2-3

²³ Blockmans s. 768, Franck s. 16-17

²⁴ Franck s. 16-18

small”.²⁵ Art. 1(3) gjør det til et av paktens formål å ”achieve international co-operation (...) in promoting and encouraging respect for human rights and for fundamental freedoms for all without distinction as to race, sex, language, or religion”.

Menneskerettighetene har imidlertid ikke fått noen plass i art. 2, der prinsippene om statssuverenitet, ikke-intervensjon og maktforbud er nedfelt. Mens art. 1 ”kun” er uttrykk for FNs mål, skal art. 2 angi de metoder og normer FN skal følge for å nå målene.²⁶

Art. 55 og 56 er FN-paktens viktigste ”menneskerettighetsartikler”. Art. 55c bestemmer at FN skal fremme (”promote”) ”universal respect for, and observance of, human rights and fundamental freedoms for all without distinction as to race, sex, language, or religion.”

Artikkelen presiserer ikke hvilke rettigheter som skal fremmes eller hvordan, ei heller stiller den opp tiltak mot stater som bryter menneskerettighetene. Under opprettelsen av FN-pakten ble det foreslått å erstatte ”promote” med ”protect”, men dette ble ikke vedtatt. Man ønsket ikke å gi FN kompetanse til å tvinge stater til å følge menneskerettighetene.²⁷

Art. 56 retter seg direkte mot medlemsstatene: ”All Members pledge themselves to take joint and separate action in co-operation with the Organization for the achievement of the purposes set forth in Article 55.” Det er nærliggende å se dette som en plikt til å *samarbeide* for å fremme menneskerettighetene. Å lese det som en plikt for hvert medlemsland til å handle internt eller til å bli bundet av det Generalforsamlingen vedtar etter art. 55, er derimot å gå for langt.²⁸

²⁵ Preamblens andre avsnitt

²⁶ Helgesen s. 17

²⁷ Rodley s. 18

²⁸ Helgesen s. 24-25

Dette stemmer godt overens med at ansvaret for oppgavene i art. 55 er lagt til Generalforsamlingen og Det økonomiske og sosiale råd. Disse organene har ikke samme myndighet som Sikkerhetsrådet. De kan komme med anbefalinger, jf kap. IV og X, men kan ikke utøve tvangsmakt eller vedta bindende resolusjoner slik Sikkerhetsrådet kan etter kap. VII og art. 25.

Det at menneskerettighetene er utelatt fra art. 2 – FN-paktens atferdsnormer – tyder også på at det var meningen at FN ikke skulle spille noen utøvende rolle på dette området. Formålet er riktignok bindende for FN som organisasjon, i den forstand at FN ikke kan gjøre noe som strider mot menneskerettighetene, men kan neppe sies å forplikte statene.²⁹

Ved opprettelsen av FN-pakten anså man altså menneskerettighetene å være et internt anliggende; statene kunne selv bestemme hvordan de ville behandle egne borgere. Ved å inkludere menneskerettighetene i FN-pakten, gjorde man riktignok menneskerettighetene til et internasjonalt anliggende. Dette var banebrytende, og bar bud om utviklingen som ville komme.³⁰

3.1 Internasjonale menneskerettighetstraktater

Forslaget om å inkludere en menneskerettighetserklæring i FN-pakten ble nedstemt.³¹ Isteden fikk man generelle rettslige standarder. Fordelen med slike er at de utvikler seg i takt med folkeretten for øvrig, og det ble overlatt til Generalforsamlingen, Det økonomiske og sosiale råd og Menneskerettighetskommisjonen å definere rettighetene i praksis.³² Man så likevel et behov for mer formelt å utdype rettighetene. Resultatet ble

²⁹ Helgesen s. 23

³⁰ Cassese (2005) s. 332-333, Helgesen s. 21

³¹ Franck s. 16-18

³² Helgesen s. 26

Verdenserklæringen om menneskerettigheter av 10. desember 1948.³³

Formelt er Verdenserklæringen kun et politisk dokument – den er ikke rettslig bindende. Den må likevel sies å ha vært revolusjonerende når det gjaldt å få internasjonalt fokus på menneskerettigheter og nyter stor moralsk autoritet.³⁴ Det er antatt at sentrale deler i dag har karakter av sedvanerett, etter å ha blitt anvendt konsekvent og over lengre tid av både FN og medlemsstater.³⁵

Senere kom flere menneskerettighetstraktater. Disse var langt mer detaljerte og oppstilte også juridisk bindende krav for partene. Folkemordskonvensjonen av 1948 er den som kommer nærmest i å oppstille noe som ligner en adgang til humanitær intervensjon. Etter art.1 forplikter partene seg til å ”prevent and to punish” utøvelsen av folkemord. Denne bestemmelsen åpner imidlertid kun for at partene skal rapportere til FN, som så skal ha ansvaret for å treffe tiltak, jf. art. 8.³⁶

Rasediskrimineringskonvensjonen av 1965 og konvensjonene om sivile og politiske rettigheter, og økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter av 1966 har vært viktige når det gjelder å utvikle menneskerettighetene og få dem inn på den internasjonale arena, men åpner ikke for bruk eller tvang eller makt.³⁷

ICJ uttalte i Nicaragua at “where human rights are protected by international conventions, that protection takes the form...provided for in the conventions themselves.”³⁸ I Barcelona Traction-saken uttalte ICJ at “...the instruments which embody human rights do not confer on States the capacity to protect the victims of infringements of such rights...”³⁹

³³ Blockmans s. 768

³⁴ Cassese (2005) s. 332

³⁵ Helgesen s. 28

³⁶ Helgesen s.29

³⁷ Helgesen s. 31

³⁸ Nicaragua-saken para 267

³⁹ Barcelona Traction-saken para 91

Selv om de senere konvensjonene i større grad har stilt krav til statenes oppførsel internt, kan altså ingen av dem sies å hjemle en rett til humanitær intervensjon dersom stater bryter menneskerettighetene.⁴⁰ Menneskerettighetene har riktignok blitt internasjonalisert, men gjennomføringen av dem er fortsatt et nasjonalt anliggende.⁴¹

Det er likevel viktig å påpeke at denne internasjonaliseringen har hatt en betydelig effekt på individets rettslige status, noe som i sin tur kan bidra til å modifisere statssuverenitetsprinsippet.⁴² Noe rettslig grunnlag for humanitær intervensjon finner vi dog ikke i noen menneskerettighetstraktat.

⁴⁰ Holzgreffe s. 44

⁴¹ Helgesen s. 31

⁴² Blockmans s. 679

II: DET RETTSLIGE GRUNNLAGET FOR KOLLEKTIV HUMANITÆR INTERVENSJON

I denne delen av oppgaven vil jeg ta for meg det rettslige grunnlaget for kollektiv humanitær intervensjon. Kollektiv humanitær intervensjon er intervensjon autorisert av FNs Sikkerhetsråd under FN-paktens kap. VII. For å avklare rettssituasjonen vil jeg redegjøre for Sikkerhetsrådets kompetanse og praksis.

4 Humanitær intervensjon autorisert av FNs Sikkerhetsråd

FNs Sikkerhetsråd har hovedansvaret for internasjonal fred og sikkerhet, jf. art. 24(1). Sikkerhetsrådet er et politisk organ som består av fem faste medlemsland med vetorett, og ti medlemsland som skiftes ut annethvert år.⁴³ Rådet kan treffe bindende vedtak etter art. 25, og tvangstiltak etter kap VII, og er det eneste FN-organet som har direkte rettshåndhevelsesmyndighet.

Ikke-intervensjonsprinsippet i art. 2(7) modifiseres ved at det ikke skal ”prejudice the application of enforcement measures under Chapter VII”. Dette betyr at Sikkerhetsrådet faktisk kan intervenere i en stats indre anliggende dersom det faller innunder rådets kompetanseområde i kap. VII. Når Sikkerhetsrådet tar i bruk kap. VII, styrer det også klar av maktforbudet i art. 2(4). Spørsmålet blir om Sikkerhetsrådet kan bringe interne menneskerettighetsbrudd inn under kap. VII og dermed autorisere kollektiv humanitær intervensjon.

⁴³ FN-pakten art. 23

4.1 Kapittel VII

FN-paktens kap. VII gir Sikkerhetsrådet kompetanse til å iverksette tiltak for å forhindre brudd på og sikre gjenoppretting av freden. Dette inkluderer bruk av militærmakt.

Art. 39 bestemmer at Sikkerhetsrådet ”shall determine the existence of any threat to the peace, breach of the peace, or act of aggression and shall make recommendations, or decide what measures shall be taken in accordance with Articles 41 and 42, to maintain or restore international peace and security.”

Ved opprettelsen av FN-pakten var statene enige om å overlate til Sikkerhetsrådet å definere innholdet i trusselbegrepet.⁴⁴ Dermed er det Sikkerhetsrådet selv som avgjør om og når det foreligger en situasjon som beskrevet i art. 39, og hva som eventuelt skal gjøres.⁴⁵ Ingen av situasjonene i art. 39 er nærmere kvalifisert i FN-pakten. Ettersom ”threat to the peace” utgjør den laveste terskelen for bruk av art. 42, velger jeg å drøfte hva dette begrepet inneholder.

Fredsbegrepet brukes flere steder i FN-pakten. Det er nærliggende å anse fredsbegrepet i art. 39 som snevert, det vil si fred som i fravær av militær konflikt.⁴⁶ Selv om kap. VII omhandler ”threat or breach of the peace” og ikke ”international peace” har man tolket dette til å gjelde *internasjonal* fred.⁴⁷ Utgangspunktet er altså at trusselen må være av grenseoverskridende karakter. Det kreves ikke at trusselen har manifestert seg, men den må være nærliggende og akutt.⁴⁸

Når Sikkerhetsrådet anser en situasjon for å falle inn under ”threat to the peace” i art. 39

⁴⁴ Franck s. 21

⁴⁵ Murphy s. 77

⁴⁶ Helgesen s. 34

⁴⁷ Murphy s. 78

⁴⁸ Helgesen s. 34-35

har de flere handlingsalternativer. Art. 42 hjemler adgangen til bruk av militærmakt, og er dermed relevant i forhold til humanitær intervensjon.

Art. 42 åpner for "action by air, sea, or land forces". Vilåret er at Sikkerhetsrådet etter art. 39 har bestemt at det foreligger en trussel mot freden og at andre tiltak som ikke innebærer bruk av makt, jf. art. 41, er utilstrekkelige. Det er ikke noe vilkår at slike tiltak har blitt iverksatt. Finner Sikkerhetsrådet at de uansett vil være utilstrekkelige, kan det brukes makt etter art. 42.⁴⁹

Artikkel 43 forutsetter at FN har en egen militærstyrke, og at det er denne som skal anvende makt etter art. 42. Dette var selve ideen om et kollektivt sikkerhetssystem, men viste seg å være urealistisk.⁵⁰ Praksis har vist at mangelen på en egen FN-hær ikke er til hinder for å ta i bruk art. 42.⁵¹ Dette er et godt eksempel på Paktens dynamiske karakter.⁵² Det avgjørende er at det er Sikkerhetsrådets resolusjon etter art. 39 som ligger til grunn for maktbruken.⁵³

Art. 42 hjemler tiltak "as may be necessary to maintain or restore international peace and security." Det er nærliggende å forstå uttrykket "as may be necessary" som et krav til proporsjonalitet. ICISS definerer proporsjonalitetskravet i en humanitær intervensjon slik: "the scale, duration and intensity of the planned military intervention should be the minimum necessary to secure the defined human protection objective."⁵⁴ Videre skal maktbruken søke å gjenopprette internasjonal fred og sikkerhet.⁵⁵

⁴⁹ Helgesen s. 36

⁵⁰ Franck s. 2

⁵¹ Ruud s. 220

⁵² Franck s. 23

⁵³ Helgesen s. 36

⁵⁴ ICISS s. XII

⁵⁵ Helgesen s. 36

4.1.1 Sikkerhetsrådets kompetanse

En humanitær intervensjon iverksettes for å stanse grove brudd på menneskerettighetene. Spørsmålet blir om Sikkerhetsrådet har kompetanse til å bringe interne brudd på menneskerettighetene inn under kap. VII.

Ansvar for vern av menneskerettighetene er i utgangspunktet tillagt Generalforsamlingen og Det økonomiske og sosiale råd, jf. art. 60. Sikkerhetsrådet har først og fremst ansvaret for "the maintenance of international peace and security", jf. art. 24(1). Videre plikter Sikkerhetsrådet å handle i tråd med FN-paktens formål og prinsipper, jf. art. 24(2).

Ved opprettelsen av FN-pakten ble det fremmet forslag om å presisere Sikkerhetsrådets kompetanse, men disse ble avvist.⁵⁶ De generelle vendingene ble vedtatt med vilje for å gi Sikkerhetsrådet større frihet til å tilpasse seg uforutsigbare situasjoner.⁵⁷

Det ble også foreslått å overlate tolkningen av FN-pakten til ICJ.⁵⁸ Forslaget ble nedstemt. Også de politiske organene – Generalforsamlingen og Sikkerhetsrådet – fikk kompetanse til å tolke Pakten.⁵⁹ Uttalelsene fra 1945 viser at man mente det var essensielt at FN-pakten var dynamisk, ikke statisk.⁶⁰

Ved opprettelsen av FN-pakten var fravær av krig hovedfokuset. De neste tiårene fikk menneskerettighetene økende oppmerksomhet, og man begynte å peke på sammenhengen mellom brudd på menneskerettighetene og fravær av fred.⁶¹ FN-paktens art. 1(3) gjør respekt for menneskerettighetene til et av FN-paktens formål, som Sikkerhetsrådet altså må handle i samsvar med.⁶² Dette tyder på at Sikkerhetsrådet kan

⁵⁶ Helgesen s. 42

⁵⁷ Helgesen s. 32, 44

⁵⁸ Franck s. 5

⁵⁹ Holzgrefe s. 205-206, Franck s. 5

⁶⁰ Franck s. 6

⁶¹ Mertus s. 115

⁶² FN-pakten art. 24(2)

bringe brudd på menneskerettighetene inn under kap. VII.

I FN-utgiftssaken fastslo ICJ at et FN-organs beslutninger antas å ligge innenfor dets kompetanse, såkalt "implied powers".⁶³ Higgins konkluderer med at FNs politiske organer "have clearly regarded themselves entitled to determine their own competence".⁶⁴

Det er altså Sikkerhetsrådet selv som avgjør hvorvidt det har kompetanse til å subsumere interne menneskerettighetsspørsmål under kap. VII. Dette må vurderes konkret i hver enkel situasjon. Selv om ikke-intervensjonsprinsippet i art. 2(7) hele tiden må være en retningslinje for tolkningen, kan det ikke sies å sette bastante grenser for Sikkerhetsrådets kompetanse.⁶⁵

Ved sin praksis kan Sikkerhetsrådet altså utvikle sin kompetanse under kap. VII. For å avgjøre om Sikkerhetsrådet mener å ha en rett til å autorisere humanitær intervensjon i samsvar med kap. VII, må vi se hen til Sikkerhetsrådets praksis.

4.2 Sikkerhetsrådets praksis

Sikkerhetsrådets praksis er en rettskilde, jf. Wien-konvensjonen om traktatretten av 22. mai 1969 art. 21(3).

For at praksisen skal være relevant, må det være klart at Sikkerhetsrådet faktisk handler ut fra kap. VII. Er dette uklart, kan det reises tvil om resolusjonen faktisk er ment å være bindende, og om den er egnet til å skape presedens.⁶⁶ I praksis anses det tilstrekkelig å bruke terminologien fra art. 39, og referere til "a breach or threat of the

⁶³ FN-utgiftssaken

⁶⁴ Franck s. 6, Higgins s. 66

⁶⁵ Helgesen s. 45-46

⁶⁶ Helgesen s. 38

peace", "threat to international peace and security" eller lignende.⁶⁷ Skal art. 42 anvendes, bør det klart fremgå at Sikkerhetsrådet autoriserer maktbruk. Oftest gjøres det gjennom å tillate "all necessary means".⁶⁸

Jeg vil nå ta for meg tilfeller der Sikkerhetsrådet har anvendt kap. VII på det som i hovedsak har vært interne situasjoner – såkalt kollektiv humanitær intervensjon.

4.2.1 Sør-Rhodesia

Sør-Rhodesia var en tidligere britisk koloni som i 1965 erklærte seg uavhengig under ledelse av Ian Smith. Smith førte en rasistisk politikk med grove brudd på menneskerettighetene.⁶⁹

Resolusjon 221 ble vedtatt etter at Portugal forsynte det illegale regimet med olje. Resolusjonen bringer situasjonen i Sør-Rhodesia inn under kap. VII ved å stadfeste at "the resulting situation constitutes a threat to the peace".⁷⁰

Presedensverdien svekkes ved at resolusjonen kun autoriserer maktbruk fra Storbritannia, som folkerettslig ble ansett som myndighet for Sør-Rhodesia, og ved at den viser til grenseoverskridende hendelser.⁷¹ Formelt var det altså ikke den interne menneskerettssituasjonen som førte til anvendelse av kap. VII. Det er likevel naturlig å anta at FNs egentlige formål med resolusjonen var å fremme selvbestemmelse og menneskerettigheter.⁷²

4.2.2 Sør-Afrika

Sør-Afrika førte mellom 1960 og 1994 et omfattende diskrimineringsregime. Den svarte delen av befolkningen ble nektet fundamentale menneskerettigheter, og politisk

⁶⁷ Schweigman s. 157

⁶⁸ Helgesen s. 37-38

⁶⁹ Schweigman s. 57

⁷⁰ Helgesen s. 50

⁷¹ Helgesen s. 51-52

⁷² Weiss s. 27

motstand ble slått hardt ned på.⁷³

I resolusjon 418 karakteriserte Sikkerhetsrådet menneskerettssituasjonen som en trussel mot internasjonal fred og sikkerhet, og fordømte Sør-Afrikas voldsbruk, opprustning av militære styrker og aggressive handlinger mot nabolandene.⁷⁴

Det ble vist til grenseoverskridende aktivitet, men resolusjonen ble vedtatt først etter en alvorlig forverring av menneskerettighetssituasjonen.⁷⁵ Det er rimelig klart at formålet med resolusjonen var å fjerne apartheid-styret og sikre fundamentale menneskerettigheter.⁷⁶ Resolusjonen hjemler ikke militære tiltak, men er likevel relevant idet den viser hvordan Sikkerhetsrådet trekker interne menneskerettsbrudd inn under kap. VII.⁷⁷

Intervensjonene i Sør-Rhodesia og Sør-Afrika omhandlet rasediskriminering, som siden opprettelsen av FN-pakten har hatt en fremtredende plass i FN-systemet.⁷⁸ Andre menneskerettigheter synes ikke på denne på tiden å ha oppnådd samme status.⁷⁹ Eksemplene har dermed begrenset presedensverdi i forhold til brudd på andre menneskerettigheter.

4.2.3 Irak

Etter Iraks tap i Golfkrigen startet et større opprør mot Saddam Hussein, særlig i de kurdiske provinsene i Nord-Irak. Husseins styrker slo hardt ned på opprøret, og over to millioner kurdere ble drevet på flukt.⁸⁰

Sikkerhetsrådet fordømte i resolusjon 688 undertrykkingen av kurderne og fastslo at konsekvensene av undertrykkingen truet internasjonal fred og sikkerhet.⁸¹ Det er altså

⁷³ Schweigman s. 52-53

⁷⁴ Helgesen s. 52-53

⁷⁵ I.c.

⁷⁶ Rodley s. 152

⁷⁷ Helgesen s. 54

⁷⁸ I.c.

⁷⁹ Weiss s. 18

⁸⁰ Helgesen s. 55

konsekvensene av de interne menneskerettighetsbruddene – flyktningstrømmer og militær aktivitet langs grensene – som utpekes som trussel mot internasjonal fred og sikkerhet.⁸²

Resolusjonen åpner ikke for bruk av militærmakt, men er likevel viktig idet den utvider området for hva som kan regnes som trussel mot freden.⁸³ For første gang anerkjente Sikkerhetsrådet at også andre menneskerettighetsbrudd enn rasediskriminering hadde en sammenheng med ivaretagelsen av internasjonal fred og sikkerhet.⁸⁴

4.2.4 Somalia

I 1991 ble Somalias diktator Siad Barre styrtet. Flere grupper sto bak, men ingen klarte å få kontroll over statsapparatet. Maktkampen resulterte i borgerkrig og sultkatastrofe, og 350.000 somaliere omkom av sult.⁸⁵

Resolusjon 794 autoriserte bruk av ”all necessary means” for å sikre humanitær hjelp i Somalia. Resolusjonen viser verken til grenseoverskridende konsekvenser eller regional ustabilitet, til tross for at det faktisk var store strømmer av flyktninger til nabolandene. De interne forholdene – at krigshandlingene hindret humanitær hjelp – ble alene ansett å være tilstrekkelige for å ta i bruk art. 39 og for å autorisere militær intervensjon.⁸⁶

Både årsaker og konsekvenser var interne; med resolusjon 794 anser Sikkerhetsrådet seg kompetent til å autorisere bruk av militærmakt i slike situasjoner.⁸⁷

Debatten i Sikkerhetsrådet viser at medlemmene, med unntak av Kina og India, anså dette for å være en utvikling med mulighet til å skape presedens.⁸⁸ Slik jeg ser det, må presedensverdien være betydelig. FNs Generalsekretær uttalte i etterkant at

⁸¹ Tesón s. 236

⁸² Helgesen s. 59

⁸³ Helgesen s. 72

⁸⁴ Blockmans s. 777

⁸⁵ Wheeler s. 174

⁸⁶ Österdahl s. 255-256

⁸⁷ Helgesen s. 99

⁸⁸ I.c.

intervensjonen var “a precedent in the history of the United Nations: [the Security Council] decided for the first time to intervene militarily for strictly humanitarian purposes.”⁸⁹

4.2.5 Rwanda

Den etnisk motiverte borgerkrigen i Rwanda førte til et av de grusomste folkemordene verden har sett. Kampene blusset for alvor opp i 1994 da opp mot én million mennesker ble drept i løpet av tre måneder.⁹⁰

Sikkerhetsrådet vedtok i mai 1994 resolusjon 918 som anførte at ”the magnitude of the human suffering” gir grunnlag for å ta i bruk art. 39.⁹¹ Den viser også til flyktningstrømmene til nabolandene, men er klar på at det er bruddene på humanitær rett og menneskerettighetene innad i Rwanda som er hovedmotivasjonen.⁹²

Resolusjon 929 ble vedtatt for å gi mandat til en franskleddet væpnet aksjon.⁹³ Den fastslo at den humanitære krisen med systematiske og omfattende drap på sivilbefolkningen utgjorde en trussel mot fred og sikkerhet i regionen. Det ble ikke vist til grenseoverskridende konsekvenser, selv om det fantes store flyktningstrømmer.⁹⁴

Kina og fire andre avsto fra å stemme, men henviste ikke til suverenitets- og ikke-intervensjonsprinsippet.⁹⁵ Dette tyder på at en intern situasjon i seg selv kan utgjøre en trussel mot internasjonal fred og sikkerhet når den når en slik alvorlighetsgrad som i Rwanda.⁹⁶

⁸⁹ Chesterman s. 142

⁹⁰ Holzgreffe s. 17

⁹¹ S/RES 918/1994

⁹² Helgesen s. 103

⁹³ Helgesen s. 104

⁹⁴ Österdahl s. 265

⁹⁵ Helgesen s. 106

⁹⁶ Österdahl s. 266

Rwandas regjering var medlem av Sikkerhetsrådet, og stemte for resolusjon 929. Samtykket ble aldri påberopt. Fem Rådsmedlemmer avsto fra å stemme, noe de ikke ville gjort dersom de mente det forelå et reelt samtykke.⁹⁷ Dette tyder på at resolusjonen ville blitt vedtatt også uten samtykke. Den har dermed presedensverdi.⁹⁸

4.2.6 Haiti

I desember 1990 ble Jean-Bertrand Aristide valgt til president i Haitis første frie valg på flere tiår. Et drøyt halvår senere ble han styrtet og tvunget i eksil av hæren.⁹⁹

Sikkerhetsrådet vedtok resolusjon 841 som hjemlet en olje- og våpenembargo i medhold av kap. VII. Grenseoverskridende konsekvenser nevnes kun ved at det pekes på at situasjonen kan *komme til* å føre til økte flyktningstrømmer og ustabilitet.¹⁰⁰

Etter en mislykket fredsavtale vedtok Sikkerhetsrådet resolusjon 940 som i medhold av kap. VII autoriserte ”all necessary means” for å gjeninnsette Aristide og gjenopprette et stabilt, sikkert og demokratisk miljø.¹⁰¹

Heller ikke denne resolusjonen viser til grenseoverskridende trusler.¹⁰² Det synes klart at situasjonens internasjonale konsekvenser var ubetydelige og at det slett ikke var noen reell trussel mot internasjonal fred og sikkerhet.¹⁰³ Det synes som om ønsket om å gjeninnsette Aristide var FNs hovedmotivasjon, noe kan hevdes å tyde på at Sikkerhetsrådet anser mangel på demokrati som en trussel mot fred.¹⁰⁴

⁹⁷ Helgesen s. 110

⁹⁸ Helgesen s. 111

⁹⁹ Tesón s. 249

¹⁰⁰ Helgesen s. 115

¹⁰¹ S/RES 940/1994

¹⁰² Helgesen s. 118

¹⁰³ Tesón s. 254, Helgesen s. 119

¹⁰⁴ Österdahl s. 269

Dette har ført til at enkelte hevder intervensjonen er en presedens for demokratisk intervensjon. Dette er ikke folkerettslig holdbart: I Nicaragua-saken fastslår ICJ uttrykkelig at man ikke kan intervenere fordi man misliker en stats styresett.¹⁰⁵

Sikkerhetsrådet fremhevet flere ganger at situasjonen var unik og ekstraordinær, og flere av medlemmene presiserte at den ikke måtte være presedensskapende.¹⁰⁶ Dette taler mot en generell presedens for humanitær intervensjon der forholdene er som på Haiti. Intervensjonen utvider likevel adgangen til å ta i bruk art. 39, ved at Sikkerhetsrådet trekker inn nye forhold for å begrunne "threat to the peace".¹⁰⁷ Den er videre et tydelig tegn på at Sikkerhetsrådet nå mener at rent interne situasjoner kan utgjøre "threat to the peace" i samsvar med art. 39.

4.3 Vurdering og konklusjon

FN har ikke folkerettslig kompetanse til å bruke tvang for å sikre menneskerettighetene, med mindre Sikkerhetsrådet etter art. 39 bestemmer at det foreligger trussel mot freden.¹⁰⁸ Det gjorde Sikkerhetsrådet både i Sør-Rhodesia og Sør-Afrika. Her henvises det riktignok også til internasjonale konsekvenser, men den interne menneskerettighetssituasjonen må sies å være det reelle grunnlaget for at Sikkerhetsrådet tok i bruk kap. VII.

Resolusjon 688 videreførte linken mellom menneskerettigheter og fred, men var for vag til å skape noen klar presedens for humanitær intervensjon. I Somalia ble den interne situasjonen klart karakterisert som en trussel mot freden, uten at grenseoverskridende forhold ble trukket inn for å legitimere resolusjonen. Det samme skjedde i Rwanda og Haiti.

¹⁰⁵ Nicaragua-saken para 174-181

¹⁰⁶ Tesón s. 253

¹⁰⁷ Helgesen s. 125

¹⁰⁸ Helgesen s. 127

Praksisen viser at Sikkerhetsrådet anser seg kompetent til å karakterisere enkelte interne brudd på menneskerettighetene som en trussel mot freden, uten å trekke inn grenseoverskridende elementer.¹⁰⁹ Innholdet i begrepet ”threat or breach to the peace” har blitt utvidet.

Sikkerhetsrådets praksis setter ikke likhetstegn mellom situasjoner som kan karakteriseres som trussel mot freden etter art. 39 og situasjoner som hjemler militærmakt etter art. 42. At en situasjon karakteriseres som trussel mot freden etter art. 39 betyr altså ikke at det automatisk åpnes for humanitær intervensjon. Det kan synes som om det kreves større alvorlighetsgrad for at art. 42 skal tas i bruk i en intern situasjon, enn i en internasjonal.¹¹⁰

I hvert intervensjonstilfelle presiseres det at situasjonen er unik, ekstrem eller eksepsjonell. Særlig Kina har vært nøye med å understreke at intervensjonene av denne grunn ikke må oppfattes som presedensskapende, men de har likevel ikke lagt ned veto. Det må være rimelig å si at hver nye intervensjon vil svekke presedensargumentet og motstandskraften i suverenitetsprinsippet og ikke-intervensjonsprinsippet.¹¹¹ Dermed tyder mye på at Sikkerhetsrådet kan autorisere humanitære intervensjoner nettopp når det foreligger en ekstrem situasjon. Dette stemmer godt overens med proporsjonalitetskravet i art. 42: Å ta i bruk så ekstreme midler som militærmakt forutsetter en ekstrem situasjon.

Det finnes ingen nøyaktig definisjon på en ”ekstrem situasjon”, men menneskerettighetsbruddene må være grove, systematiske og omfattende. Sporadiske brudd er ikke tilstrekkelig. Det antas at det må finnes en form for intern væpnet konflikt.¹¹² Sikkerhetsrådet vurderer hver situasjon konkret, og har dermed betydelig skjønnsmyndighet.¹¹³

¹⁰⁹ Holzgrefe s. 41-42

¹¹⁰ Helgesen s. 129, Ruud s. 216-217

¹¹¹ Franck s. 43, Helgesen s. 131-133

¹¹² Helgesen s. 137

¹¹³ Helgesen s. 131

Sikkerhetsrådets praksis viser tydelig at det har funnet sted en markert utvikling når det gjelder hvilke situasjoner som faller inn under kap. VII. FN-pakten skulle først og fremst anvendes på forholdet mellom stater, og å la den få anvendelse på interne forhold er en utvidende tolkning. Når man legger til grunn at FN-pakten skal tolkes dynamisk og effektivt, er dette likevel forenlig med paktens formål og prinsipper.¹¹⁴ ICTY henviste i Tadic-saken til Sikkerhetsrådets bruk av kap. VII i interne konflikter og konkluderte med at uttrykket "threat to the peace" i art. 39 nå "may include, as one of its species, internal armed conflict".¹¹⁵

Rådets politiske natur gjør det vanskelig å stille opp klare betingelser for når humanitær intervensjon iverksettes etter kap. VII. Sikkerhetsrådet er et politisk organ, og dets beslutninger preges av politiske vurderinger. Man kan ikke uten videre kan regne med at Sikkerhetsrådet vil handle likt selv om situasjonene innad i land er like; Sikkerhetsrådet har ingen juridisk plikt til å opptre konsekvent.¹¹⁶

Det som er klart er at Sikkerhetsrådet anser seg kompetent til både å karakterisere interne situasjoner som "threat to the peace", jf. art 39, og til å autorisere maktbruk etter art. 42.¹¹⁷ Dermed er humanitær intervensjon autorisert av Sikkerhetsrådet i tråd med gjeldende internasjonal rett. Dette er også gjengs oppfatning blant både folkerettsjurister og myndigheter.¹¹⁸

Internasjonal rett anerkjenner Sikkerhetsrådets autorisasjon etter kap. VII som rettslig grunnlag for kollektiv humanitær intervensjon.¹¹⁹

¹¹⁴ jf. WK art 31

¹¹⁵ Tadic-saken para 30, Franck s. 43

¹¹⁶ Österdahl s. 270

¹¹⁷ Holzgrefe s. 41, Weiss s. 49

¹¹⁸ Bl.a. Tesón s. 225, Brenfors s. 450, Rytter s. 123, Österdahl s. 242, Franck s. 42,

¹¹⁹ Tesón s. 226

III: DET RETTSLIGE GRUNNLAGET FOR ENSIDIG HUMANITÆR INTERVENSJON

Internasjonal rett åpner for at Sikkerhetsrådet kan autorisere humanitær intervensjon, men det foreligger ingen plikt til å intervenere.¹²⁰ Sikkerhetsrådet har flere ganger vært ute av stand, eller lite villig til, å handle mens store humanitære katastrofer har utspilt seg.¹²¹ På denne bakgrunn har det oppstått en debatt om hvorvidt stater har lov til å intervenere utenfor FN-systemet.

I denne delen av oppgaven vil jeg ta for meg folkerettens rettskilder – traktater, sedvane og generelle rettsprinsipper – og undersøke om det eksisterer noe rettslig grunnlag for ensidig humanitær intervensjon.

5 Ensidig humanitær intervensjon: Historisk bakgrunn

Humanitær intervensjon kan spores tilbake den moralpolitiske ideen om rettferdig krig, som kort fortalt går ut på at krig er tillatt dersom den oppfyller en rekke vilkår, nemlig rettmessig myndighet, rettferdig sak og riktig hensikt.¹²²

Hugo Grotius var den første som forfektet prinsippet om humanitær intervensjon da han i 1625 hevdet at stater har rett til å intervenere på vegne av undertrykte folkegrupper i en annen stat.¹²³ Naturrettsenkere som Vitoria, Gentili og Vattel knyttet denne retten til ideen om at fundamentale, naturgitte rettigheter begrenset statenes suverenitet.¹²⁴

De neste hundreårene ble rettferdig krig-doktrinen overskygget av fremveksten av sterke nasjonalstater. Suverenitetsprinsippet ble styrket, og tolket slik at enhver stat

¹²⁰ Tesón s. 225, Brenfors s. 450, Rytter s. 123

¹²¹ Holzgrefe s. 47

¹²² Fleck s. 18

¹²³ Abiew s. 35

¹²⁴ Rytter s. 125, Harhoff s. 80

hadde rett til å gjøre som den ville – noe som omfattet en rett til å gå til krig uansett grunn.¹²⁵ Slik ble skillet mellom lovlig og ulovlig krig visket ut.

Statene kunne gå til angrepskrig uten ”rettmessig grunn”, og da måtte det også være lov til å angripe av humanitære grunner.¹²⁶ Statene søkte likevel oftest å legitimere maktbruken på politisk og moralsk grunnlag i samsvar med rettferdig krig-betraktninger.¹²⁷

Folkerettsteoretikere på 18- og 1900-tallet hevdet jevnt over at det forelå en rett til humanitær intervensjon.¹²⁸ Enkelte hevder denne retten verken ble svekket eller avskåret av FN-pakten.¹²⁹ Det anføres at det gjennom statspraksis ble skapt en sedvanerett som fremdeles gir rettslig grunnlag for ensidig humanitær intervensjon.

Storbritannia, Frankrike og Russland intervenerte i Hellas i 1827 for å beskytte greske kristne.¹³⁰ London-traktaten autoriserte formelt intervensjonen på grunnlag av ”sentiments of humanity”.¹³¹ I 1860 intervenerte Frankrike i Syria, også her for å beskytte forfulgte kristne.¹³² Det er allment akseptert at dette var en humanitær intervensjon.¹³³ Likeså skal Russlands intervensjon i Bosnia-Herzegovina og Bulgaria i 1875-1878 ha hatt humanitære årsaker.¹³⁴

Skeptikere stiller spørsmål ved om intervensjonene faktisk utgjorde sedvane.¹³⁵ Intervensjonene i det Ottomanske riket skal ha vært influert av vestlig maktpolitikk, mens intervensjonen i Hellas var basert på traktat, ikke sedvane.¹³⁶

Videre finnes det en rekke humanitære kriser hvor det ikke ble intervenert. I Tyrkia

¹²⁵ Ruud s.193

¹²⁶ Brenfors s. 463

¹²⁷ Rytter s. 126-127

¹²⁸ I.c.

¹²⁹ Bl.a. Lillich, Fonteyne i Holzgreffe s. 44-45

¹³⁰ Weiss s. 32

¹³¹ Abiew s 48-49

¹³² Weiss s. 32

¹³³ Abiew s. 51

¹³⁴ Weiss s. 32

¹³⁵ Rytter s. 128, Weiss s. 33

¹³⁶ Wheeler s. 46

ble én million armenere drept mellom 1914 og 1919, på 1930-tallet sultet fire millioner ukrainere og Nazi-Tyskland tok livet av seks millioner jøder uten at noen påberopte seg en sedvanerett til ensidig humanitær intervensjon.¹³⁷

Det avgjørende må være hva som faktisk var den rådende oppfatningen på denne tiden. Ser man på de intervenerende statenes språkbruk og praksis, synes det usikkert om det fantes noen opinio juris når det gjaldt retten til humanitær intervensjon.¹³⁸

Videre forsvant statspraksisen i første halvdel av 1900-tallet da man begynte å begrense statenes adgang til å bruke makt, først ved fredskonferansen i Haag og så i Folkeforbundspakten. Doktrinen som åpnet for ensidig humanitær intervensjon så ut til å opphøre i tiden frem mot FN-pakten.¹³⁹

At sedvanen var usikker allerede før FN-pakten, gjør det sannsynlig at den i hvert fall ble avskåret av FN-paktens maktforbud.¹⁴⁰ Slik jeg ser det, kan sedvane som eventuelt eksisterte før FN-pakten ikke gi rettslig grunnlag for ensidig humanitær intervensjon i dag. Dette er også det dominerende synet blant folkerettsjurister.¹⁴¹

¹³⁷ Holzgreffe s. 45

¹³⁸ Holzgreffe s. 45, Murphy s. 63

¹³⁹ Rytter s. 127-128

¹⁴⁰ Holzgreffe s. 46

¹⁴¹ Bl.a. Rytter s. 129, Ruud s. 204, Murphy s. 63, Hilpold s. 443

6 Rettskilder

For å avklare situasjonen med tanke på adgangen til ensidig humanitær intervensjon i dag, må vi gå til de relevante rettskildene. I folkeretten er rettskildeprinsippene fastsatt i statuttene for Den internasjonale domstol art. 38. I utgangspunktet er rettskildeprinsippene bare bindende for ICJs rettsanvendelse, men bestemmelsen anses å gi uttrykk for rettskildene i folkeretten.¹⁴²

Tradisjonell folkerett har to hovedkilder: Internasjonale traktater (konvensjoner) og sedvane. Disse kildene er likestilte; sedvanerett kan tilsidesettes av konvensjoner, og konvensjoner kan endres ved etterfølgende praksis.¹⁴³ Konvensjoner og sedvane finner vi i art. 38(1)a og b.

Art. 38(1)c nevner en rettskilde til: Generelle rettsprinsipper. Tanken er at disse kan anvendes der verken traktater eller sedvane gir noe klart svar.¹⁴⁴ Denne rettskilden er mer omstridt, og det er usikkert hvor stor vekt den har som selvstendig rettskilde.¹⁴⁵

Jeg vil i det videre ta for meg traktater, sedvane og generelle rettsprinsipper, og undersøke om disse stiller opp noe rettslig grunnlag for ensidig humanitær intervensjon. Jeg vil følge sikker folkerettspraksis og gå fra det konkrete til det generelle.¹⁴⁶

6.1 Rettskildenes folkerettslige kontekst

Innenfor folkeretten finnes det to hovedstrømninger: Positivism og naturrett. Naturrettsteorien ble utviklet på 16- og 1700-tallet. Den går kort fortalt ut på at det finnes naturgitte regler med universell gyldighet. Disse er overordnet alle andre

¹⁴² Ruud s. 70

¹⁴³ Ruud s. 71

¹⁴⁴ Ruud s. 80

¹⁴⁵ Ruud s. 81

¹⁴⁶ ILC(2002) para 463

regler, og knyttes til fornuft, moral eller religion. Gjeldende rett må være i samsvar med disse. Retten er med andre ord ikke verdinøytral.¹⁴⁷

Rettspositivismen vokste frem på 1800-tallet. Positivistene skiller den positive loven fra subjektive oppfatninger om moral og rettferdighet; er loven vedtatt på korrekt måte av et kompetent organ, er den gjeldende rett. Normene er med andre ord relative, ikke evigvarende og universelle.¹⁴⁸

Positivismen er en naturlig konsekvens av fremveksten av et sterkt suverenitetsprinsipp: Statene har full frihet, og kan dermed bare bindes av regler de selv har samtykket til. Bare det statene aksepterer gjennom traktater og sedvane, er gjeldende rett. Innholdet i gjeldende rett finner man ved å tolke positive rettskilders ordlyd.¹⁴⁹ Strenge positivistiske avviser dermed generelle rettsprinsipper i art. 38(1)c som grunnlag for selvstendige folkerettsnormer.¹⁵⁰

Naturretten fokuserer på at loven skal være rettferdig. Rettferdighet endrer seg i takt med samfunnsutviklingen. Dermed må også folkeretten endre seg for å beholde gyldigheten. Man må derfor ta i bruk flere kilder enn traktat og sedvane for å finne gjeldende rett; også samfunnsutvikling, reelle hensyn og generelle rettsprinsipper må tas i betraktning.¹⁵¹

Verken positivisme eller naturrett kan alene sies å være et bærekraftig utgangspunkt. Et rent naturrettslig standpunkt vil ikke fungere på folkeretten fordi statene har forskjellige verdier – det finnes ingen ”naturlige” verdier i verdenssamfunnet. Et rettssystem basert på vage og generelle vendinger gjør det umulig for stater å forutberegne sin rettsstilling. Et rent positivistisk standpunkt fungerer heller ikke. Store deler av folkeretten er basert på naturrettstenkning, og om hver stat kun skal

¹⁴⁷ Gisle s. 217

¹⁴⁸ Gisle s. 274

¹⁴⁹ Holzgrefe s. 38

¹⁵⁰ Tunkin, Guggenheim i Nyland s. 65

¹⁵¹ Holzgrefe s. 38

bindes av det de eksplisitt samtykker til, vil det være svært vanskelig å danne en felles folkerett.¹⁵²

Fremveksten av menneskerettigheter på det internasjonale området er et godt eksempel på hvordan naturrett og positivisme virker sammen for å danne folkerettsregler. Individets fundamentale rettigheter gikk fra å være et indre anliggende beskyttet av statenes suverenitet, til å bli kodifisert i internasjonale traktater og sedvane. I dag har alle visse rettigheter i egenskap av å være menneske, uavhengig av statenes nasjonale lovgivning.¹⁵³ Det er likevel usikkert om man kan håndheve disse rettighetene ved å bruke militærmakt.

6.2 Særlig om suverenitetsprinsippet

Folkeretten karakteriseres av at det ikke finnes noe overordnet lovgivende organ.¹⁵⁴ Det er statene som utgjør det internasjonale samfunnet og deres suverenitet er et fundamentalt prinsipp i folkeretten.¹⁵⁵

Enkelte hevder statenes suverenitet er utgangspunktet for folkeretten og overordnet alle andre regler. Det er statene som skaper folkeretten ved å samtykke til inngrep i sin suverene frihet. Gjeldende rett er kun det statene eksplisitt samtykker til.¹⁵⁶ Dette kan kalles ”doctrine of sovereignty”, og må kunne hevdes å være den tradisjonelle folkerettslige doktrine.¹⁵⁷ At statenes suverenitet er folkerettens utgangspunkt støttes av PCIJ i Lotus-saken: ”Restrictions upon the independence of States cannot ... be presumed”.¹⁵⁸

¹⁵² Ruud s. 34

¹⁵³ Cassese (2005) s. 59

¹⁵⁴ Ruud s. 20

¹⁵⁵ Se pkt. 2.1

¹⁵⁶ Henkin s. 27-31, Ruud s. 21-22, Brownlie (2003) s. 287

¹⁵⁷ Koskenniemi s. 59-60

¹⁵⁸ Lotus-saken s. 18

Andre hevder folkerettens utgangspunkt er naturrettslige ideer som eksisterer uavhengig av statene og deres frihet.¹⁵⁹ Denne rettsordenen bestemmer hvordan statene kan oppføre seg og modifiserer suverenitetsprinsippet. For å finne gjeldende rett må disse ideene, samt samfunnsutvikling og reelle hensyn tas i betraktning, ved siden av positiv rett. Dette kan kalles ”doctrine of sources”, og er en progressiv doktrine.¹⁶⁰

Suverenitetsdoktrinen er positivistisk: Bare det statene har samtykket til gjennom traktat eller sedvane er gjeldende folkerett. Kildedoktrinen er mer naturrettslig anlagt: Det finnes universelle regler som gjelder for hele verdenssamfunnet og som er overordnet statenes suverenitet uavhengig av om statene har samtykket til dem.

I praksis vil moderne folkerett veksle mellom disse to perspektivene. Uten en slik gjensidig påvirkning kan ikke folkeretten eksistere: Kildedoktrinen tilfredsstiller ikke kravet om staters samtykke, og uten samtykke vil reglene miste sin legitimitet. Folkerett som kun baseres på statenes vilje og handlefrihet vil miste sin objektive og normative karakter. Dermed er de to doktrinene nødvendige motpoler i dannelsen av folkeretten. Folkeretten oppstår i dette spenningsfeltet, noe som gjør det vanskelig å gi noe fasitsvar på hva som er gjeldende folkerett.¹⁶¹

En rettsanvender vil tolke enhver rettskilde i samsvar med sitt verdisyn – her kan naturrettslige ideer og reelle hensyn spille inn. Selv om tolkingsprosessene er normative og verdiavhengige, må de imidlertid forankres i de positive og objektive rettskilder. Suverenitetsprinsippet spiller dermed en rolle i tolkingen av gjeldende folkerett ved å sette rammer for argumentasjonen. Slik blir folkeretten dynamisk, men likevel forankret i statenes suverene vilje.¹⁶²

Motstandere av humanitær intervensjon vil lett kunne innta et positivistisk standpunkt og fokusere på en streng tolking av suverenitetsprinsippet.¹⁶³ Tilhengerne vil kunne se

¹⁵⁹ Verdross i Nyland s. 27, Lepard s. 119

¹⁶⁰ Koskenniemi s. 59-60

¹⁶¹ Nyland s. 32-33

¹⁶² Nyland s. 33-35

¹⁶³ Simons(2000)

hen til fornuft, moral og reelle hensyn, og hevde at menneskerettighetene modifierer suverenitetsprinsippet, eller som Tesón sier: ”The rights of states recognized by international law are meaningful only on the assumption that those states minimally observe individual rights.”¹⁶⁴

For å komme frem til gjeldende rett, må det foretas en avveining mellom beskyttelse av statenes suverenitet og folkerettens effektivitet – i dette tilfellet beskyttelse av menneskerettigheter.¹⁶⁵

¹⁶⁴ Tesón s. 173-174

¹⁶⁵ Ruud s. 71

7 FN-pakten

Når vi skal undersøke hvorvidt det finnes noe rettslig grunnlag for ensidig humanitær intervensjon, er det naturlig å ta utgangspunkt i konkret lovgivning på området.

Humanitær intervensjon skal beskytte menneskerettighetene. De ulike menneskerettighetstraktatene åpner imidlertid ikke for humanitær intervensjon, og det finnes heller ingen annen internasjonal lovgivning som eksplisitt regulerer ensidig humanitær intervensjon.¹⁶⁶

FN-pakten regulerer adgangen til maktbruk i internasjonale relasjoner og inneholder bestemmelser om ikke-intervensjon og statssuverenitet. Videre har FN-pakten kvasi-konstitusjonell rang.¹⁶⁷ Dette er stadfestet i paktens art. 103, der det heter at FN-pakten skal gå foran medlemslandenes øvrige forpliktelser. Sentrale deler av FN-pakten gir uttrykk for internasjonal sedvanerett.¹⁶⁸ Bare ufravikelige rettsregler, såkalt jus cogens, berøres ikke av art. 103. FN-pakten er dermed det naturlige utgangspunktet når vi skal undersøke adgangen til ensidig humanitær intervensjon.

FN-pakten inneholder ingen hensvisninger til humanitær intervensjon. For å avgjøre om FN-pakten tillater ensidig humanitær intervensjon, må den tolkes.

Wien-konvensjonen om traktatretten stiller opp tolkningsprinsippene for internasjonale traktater. Innholdet i Wien-konvensjonen er i stor grad et uttrykk for internasjonal sedvanerett.¹⁶⁹

Retningslinjene for traktattolkning finnes i art 31-33. Hovedbestemmelsen er art. 31(1): "A treaty shall be interpreted in good faith in accordance with the ordinary meaning to be given to the terms of the treaty in their context and in the light of its object and purpose."

¹⁶⁶ Pkt. 3, Simons (2000)

¹⁶⁷ Franck s. 5

¹⁶⁸ Ruud s. 194

¹⁶⁹ Donau-saken para 47

Når FN-pakten skal tolkes, skal det altså skje i god tro, i samsvar med ordlyd og kontekst, og i lys av dens formål. FN-pakten er spesiell i den forstand at det fra opprettelsestidspunktet var meningen at den skulle tolkes dynamisk og i takt med samfunnsutviklingen.¹⁷⁰

Da humanitær intervensjon innebærer bruk av militærmakt, er maktforbudet i FN-pakten art. 2(4) et naturlig utgangspunkt. Spørsmålet blir om maktforbudet stenger for humanitær intervensjon, eller om det kan modifiseres.

Maktforbudet er nedfelt i kap. 1, der de viktigste prinsippene som skulle belyse resten av Pakten har fått sin plass.¹⁷¹ Prinsippet er også internasjonal sedvane.¹⁷² I Nicaragua-dommen fastslo ICJ at prinsippet har oppnådd jus cogens-status.¹⁷³ Det vil si at maktforbudet er ufravikelig og at det ikke kan endres ved etterfølgende traktater. Bare sedvane som selv har jus cogens-status kan endre en eksisterende jus cogens-norm, jf. Wien-konvensjonen art. 53.

FN-pakten stiller opp to unntak fra maktforbudet: Art. 51 hjemler en rett til selvforsvar ved væpnet angrep, mens kap. VII gir Sikkerhetsrådet adgang til å autorisere militærmakt. Ingen av disse unntakene passer på ensidig humanitær intervensjon.

Når det gjelder hvorvidt maktforbudet åpner for humanitær intervensjon, deles jurister grovt sett inn i to grupper. Motstanderne av humanitær intervensjon velger det tolkningsalternativet som passer best sammen med statenes suverenitet og prinsippet om ikke-intervensjon, altså en ”doctrine of sovereignty”. De mener maktforbudet er absolutt.¹⁷⁴ Tilhengerne av humanitær intervensjon legger vekt på fundamentale menneskerettigheter og mener maktforbudet må modifiseres slik at det kan passe sammen med andre formål.¹⁷⁵

¹⁷⁰ Franck s. 4-7

¹⁷¹ Franck s. 11

¹⁷² Ruud s. 94

¹⁷³ Nicaragua-saken para 188-190

¹⁷⁴ Bl.a. Schachter (1984a) s. 649, Brownlie (1991) s. 267, Wheeler s. 41, Simma s. 2-3, Murphy s. 71-75, Charney s. 1234-5

¹⁷⁵ Bl.a. Tesón s. 150-151, Lillich s. 147, Reisman s. 279-280, Wolf s. 368

7.1 Ordlyd

Ifølge ICJ betyr ordet ”force” i art. 2(4) ikke bare krig, men også mindre omfattende tilfeller av militær maktbruk.¹⁷⁶ Det er altså klart at humanitær intervensjon omfattes av maktbegrepet i art. 2(4).

Art. 2(4) forbyr statene å true med eller å bruke makt mot ”the territorial integrity or political independence of any state, or in any other manner inconsistent with the Purposes of the United Nations”.

Tilhengerne av humanitær intervensjon mener henvisningene til territoriet og politisk uavhengighet betyr at maktbruk som ikke truer dette er tillatt.¹⁷⁷ Hadde det vært meningen å forby all slags maktbruk, ville det ikke være nødvendig å presisere forbudet nærmere.¹⁷⁸ Det er altså bare maktbruk som truer en stats territorielle integritet, politiske uavhengighet eller som på annen måte strider mot FNs formål som er forbudt.¹⁷⁹

Videre hevdes det at en humanitær intervensjon ikke vil ha som mål å permanent okkupere territoriet eller true statens selvstendighet.¹⁸⁰ Snarere vil en humanitær intervensjon ha som mål å gjenoppbygge den aktuelle staten med stabile rammer for fremme av fred, sikkerhet og menneskerettigheter.¹⁸¹ Rent faktisk vil en humanitær intervensjon innebære besittelse av territoriet, men dette vil kun være midlertidig.¹⁸²

Tesón, en sterk tilhenger av retten til humanitær intervensjon, hevder at intervensjon som ikke strider mot ”the Purposes of the United Nations” dermed vil være lovlig. Siden beskyttelse av menneskerettighetene er en viktig del av FNs formål, kan ikke

¹⁷⁶ Nicaragua-saken para 41

¹⁷⁷ Tesón s. 151

¹⁷⁸ Tesón s. 150

¹⁷⁹ Murphy s. 71

¹⁸⁰ Tesón s.151

¹⁸¹ Mertus s.117

¹⁸² Holzgrefe s. 37

maktbruk som fremmer menneskerettighetene være ulovlig.¹⁸³ Maktbruk i en humanitær intervensjon omfattes dermed ikke av maktforbudet i art. 2(4).

Motstanderne mener at art. 2(4) omfatter alle former for maktbruk. ”Territorial integrity or political independence” søker bare å fremheve de groveste krenkelsene av maktforbudet og betyr ikke at annen maktbruk er tillatt.¹⁸⁴ Et absolutt maktforbud samsvarer best med resten av FN-pakten og FNs rolle i det internasjonale samfunnet. FN skal først og fremst sørge for internasjonal fred og sikkerhet, og den beste måten å gjøre dette på er ved fullstendig fravær av militærmakt.¹⁸⁵

Det hevdes at enhver intervensjon uten samtykke vil innebære brudd på art. 2(4): Det øyeblikket intervensjonen tvinger staten til å handle annerledes enn den ellers ville ha gjort, foreligger det brudd på statens politiske uavhengighet, uansett hvor kortvarig intervensjonen er.¹⁸⁶

Artikkelens forarbeider og historiske bakgrunn støtter opp om motstandernes syn.¹⁸⁷ Det var Australia som foreslo å legge til ”territorial integrity or political independence” under opprettelsen av FN-pakten. Hensikten var å styrke maktforbudet, ikke snevre det inn.¹⁸⁸

Ordlyden i art. 2(4) åpner altså for to ulike tolkninger. At maktforbudet er absolutt, er det tolkingsalternativet som er generelt akseptert.¹⁸⁹

7.2 Formål

Maktforbudet må ses i sammenheng med FN-paktens formål. Motstanderne av intervensjon viser til at FNs hovedformål er å sikre fred og sikkerhet. Ved opprettelsen av FN-pakten mente man at den beste måten å fremme fred på, var ved

¹⁸³ Tesón s. 151

¹⁸⁴ Holzgrefe s. 38

¹⁸⁵ Franck s. 3

¹⁸⁶ Schachter (1991) s. 113

¹⁸⁷ Rytter s. 130

¹⁸⁸ Franck s. 12, Murphy s. 71

¹⁸⁹ Wheeler s. 41

fullstendig fravær av maktbruk.¹⁹⁰ FN skal først og fremst ”maintain international peace and security.”¹⁹¹ Oppstår det en konflikt mellom hensynet til fred og hensynet til rettferdighet, må hensynet til fred veie tyngst.¹⁹²

En humanitær intervensjon kan riktignok fremme formål som samsvarer med paktens menneskerettighetsnormer, men faren for at det kan finnes andre motiver bak maktbruken er for stor til at en slik rett kan godtas.¹⁹³ En rett til humanitær intervensjon kan lett bli til en rett for sterke stater til å blande seg inn i svakere stater for å fremme egeninteresser. Det er urealistisk å tro at stater vil handle kun av humanitære og altruistiske årsaker.¹⁹⁴ En intervensjon for å fremme menneskerettigheter vil kunne stride mot FNs viktigste ”purpose”: Å sørge for internasjonal fred og sikkerhet.¹⁹⁵

Intervensjonstilhengere viser til at menneskerettighetene er en del av FNs formål, og til koblingen mellom menneskerettigheter og opprettholdelse av fred og sikkerhet.¹⁹⁶ Omfattende menneskerettighetsbrudd innad i en stat kan få store konsekvenser også for internasjonal fred; ofte vil slike brudd føre til ustabilitet, uro og flyktningstrømmer på tvers av landegrensene.¹⁹⁷ Sammenhengen mellom fred og menneskerettigheter ble understreket ved opprettelsen av FN-pakten.¹⁹⁸ Også Sikkerhetsrådet anerkjenner denne sammenhengen.¹⁹⁹ Å intervenere ved grove brudd på menneskerettighetene kan sikre internasjonal fred og sikkerhet, og er dermed i tråd med FN-paktens fredsformål, så vel som med menneskerettighetsformålet.²⁰⁰

¹⁹⁰ Franck s. 18

¹⁹¹ FN-pakten art. 1

¹⁹² Cassese 1999 s. 24

¹⁹³ Brownlie (1991) s. 217, Schachter (1991) s. 78

¹⁹⁴ Harhoff s. 102

¹⁹⁵ Schachter (1991) s.118

¹⁹⁶ Franck s. 4, Tesón s. 152

¹⁹⁷ Franck s. 4

¹⁹⁸ Ruud s. 207

¹⁹⁹ Pkt. 4

²⁰⁰ Tesón s. 131

7.3 Kontekst

Det finnes ingen henvisninger til humanitær intervensjon i FN-pakten. Motstandere av intervensjon mener at dette var tilsiktet, mens tilhengere mener at det ikke er selvsagt at utelatelsen betyr at intervensjon skulle være forbudt.²⁰¹

Intervensjonstilhengerne viser til at FN-pakten skal være dynamisk og utvikle seg i takt med samfunnet for øvrig. FN ble opprettet som en reaksjon på andre verdenskrig, og art. 2(4) skulle først og fremst ramme angrepskrig.²⁰² I dag er ikke tradisjonell angrepskrig den største trusselen mot internasjonal fred. Snarere viser det seg at ustabilitet, menneskerettsbrudd og dårlige levekår innad i land har svært stor betydning for internasjonal fred og stabilitet.²⁰³

Videre er ikke humanitær intervensjon det samme som krig. Humanitær intervensjon utløses ikke av at et land er i konflikt med et annet, og faller dermed ikke inn under det FN prøvde å unngå da de vedtok maktforbudet i art. 2(4). Intervensjon til beskyttelse av menneskerettighetene vil kunne redusere overgrep og voldsbruk, og dermed hindre at situasjonens omfang vokser og det faktisk oppstår krig.²⁰⁴

Intervensjonsmotstanderne fremhever at det ikke finnes noen bestemmelser om humanitær intervensjon i FN-pakten. FN-pakten inneholder to eksplisitte unntak fra maktforbudet og disse er uttømmende: Hadde skaperne av Pakten ønsket å åpne for humanitær intervensjon hadde de gjort det uttrykkelig.²⁰⁵ Dette stemmer også overens med det faktum at ingen menneskerettighetstraktater åpner for bruk av militærmakt: FN-pakten stenger for tvangsmessig håndhevelse av menneskerettighetene.²⁰⁶

To Generalforsamlingsresolusjoner støtter opp om intervensjonsmotstandernes syn.²⁰⁷ Friendly Relations-resolusjonen anfører at “No state or group of states has the right to

²⁰¹ Wheeler s. 44

²⁰² Tesón s. 156

²⁰³ Franck s. 4, Cassese (2005) s. 481

²⁰⁴ Harhoff s. 81-82

²⁰⁵ Wheeler s. 29

²⁰⁶ Pkt. 3

²⁰⁷ Wheeler s. 44

intervene, directly or indirectly, for any reason whatever, in the internal or external affairs of another state.”²⁰⁸ I resolusjon 3314 stadfestet Generalforsamlingen at “no justification of whatever nature, whether political, economic, military or otherwise, may serve as a justification for aggression.”²⁰⁹

Videre hevdes det at om enkeltstater får rett til å bruke makt uten FNs godkjenning, vil dette undergrave FNs arbeid for fred og sikkerhet.²¹⁰ FN-paktens art. 2(3) forplikter statene til å løse konflikter på en fredelig måte. Å gå inn med militærmakt når man er misfornøyd med forholdene i en annen stat strider mot dette prinsippet.

Maktbruk kan også bidra til større uro. Det hevdes for eksempel at NATOs bombing i Kosovo gjorde forholdene verre for sivilbefolkningen.²¹¹ En humanitær intervensjon er risikabel, og avgjørelser med alvorlige konsekvenser bør tas i fellesskap. Det er FN som er best egnet til å ta slike avgjørelser på en representativ, demokratisk og legitim måte.²¹² En rett til ensidig maktbruk vil lett kunne misbrukes av land som vil fremme egeninteresser. Ifølge Schachter vil en slik rett gi ”powerful states an almost unlimited right to overthrow governments alleged to be unresponsive to the popular will.”²¹³

Tilhengere av ensidig humanitær intervensjon peker på at avgjørelser som tas i FN slett ikke alltid er demokratiske. Vetoretten til Sikkerhetsrådets faste medlemmer innebærer at FN kan bli blokkert og dermed hindret i foreta seg noe som helst. Hadde Sikkerhetsrådet fungert slik det skulle, ville det ikke vært nødvendig med en rett til ensidig humanitær intervensjon. Når det kollektive sikkerhetssystemet svikter, må ensidig humanitær intervensjon være tillatt under FN-pakten.²¹⁴ De hevder at FN ikke forutså at Sikkerhetsrådet kunne bli blokkert. Dette argumentet er ikke holdbart. Uten vetoretten hadde FN aldri blitt dannet, og skaperne av pakten må ha forutsett at resultatet kunne bli en blokkering av Sikkerhetsrådet.²¹⁵

²⁰⁸ GA/Res 2625/1970

²⁰⁹ GA/Res 3314/1974

²¹⁰ Wheeler s. 29

²¹¹ Wheeler s. 269

²¹² ICISS s. 48

²¹³ Schachter (1984a) s. 649

²¹⁴ Holzgrefe s.39, 67, Wheeler s. 42

²¹⁵ Lillich s. 141, Rytter s. 130

7.4 Konklusjon

En tolkning av art. 2(4) gir ikke noe krystallklart svar på hvorvidt maktforbudet stenger for ensidig humanitær intervensjon. Begge parter har fornuftige argumenter. Majoriteten av folkerettsekspertene mener at FN-pakten stenger for ensidig humanitær intervensjon; maktbruk som ikke er eksplisitt tillatt i FN-pakten er ulovlig.²¹⁶ Dette er også ICJs syn.²¹⁷

FN-pakten og internasjonal rett for øvrig har imidlertid utviklet seg kraftig siden 1945. Det var meningen at FN-pakten skulle være et dynamisk og levende instrument, og de forskjellige FN-organene ble opprettet nettopp for å sørge for en slik utvikling.²¹⁸ Medlemslandenes handlinger, voteringer og uttalelser skulle tolke og utvikle FN-paktens innhold.²¹⁹ Slik jeg ser det er det imidlertid ingen konsensus innad i FN om at maktforbudet åpner for ensidig humanitær intervensjon.

Jeg mener et absolutt maktforbud rettslig sett er mest overbevisende. Det samsvarer best med ordlyden i art. 2(4) og med FN-pakten for øvrig, selv om en adgang til humanitær intervensjon nok kan virke mer appellerende moralsk og politisk.

Selv om majoriteten av folkerettsjurister mener ensidig humanitær intervensjon er ulovlig under FN-pakten, er et økende antall uenige.²²⁰ Det sterke fokuset på FN-pakten som et dynamisk instrument kan åpne for at maktforbudet kan modifiseres, for eksempel ved sedvane.

Det som er helt sikkert, er at FN-pakten ikke gir noe rettslig grunnlag for ensidig humanitær intervensjon. Dermed må vi se hen til de øvrige rettskildene.

²¹⁶ Bl.a. Schachter (1984a) s. 649, Brownlie (1991) s. 267, Simma s. 2-3, Murphy s. 71-75, Charney s. 1234

²¹⁷ Nicaragua-saken para 268

²¹⁸ Franck s. 6-7

²¹⁹ I.c.

²²⁰ Bl.a. Tesón s. 151, Lillich s. 177, Wolf s. 368, Reisman s. 279

8 Sedvane

Tolkningen av FN-pakten etterlater en viss tvil om maktforbudets omfang. Det dominerende synet er at maktforbudet stenger for en rett til ensidig humanitær intervensjon.²²¹

Innholdet i en konvensjon kan imidlertid forandre seg, enten gjennom formelle mekanismer som endring eller tillegg i konvensjonsform, eller uformelt ved statspraksis.²²² Det er det siste som er relevant her. At innholdet i FN-pakten kan endres på denne måten, er uomtvistet.²²³

Verken FN-pakten eller andre traktater hjemler noe rettslig grunnlag for ensidig humanitær intervensjon. Dermed må det undersøkes om det foreligger sedvane på området. Dersom det finnes sedvane som åpner for en rett til ensidig humanitær intervensjon, kan denne også modifisere FN-paktens maktforbud.

ICJs statutter definerer internasjonal sedvane som ”general practice accepted as law”.²²⁴ I dette ligger et objektivt element – hva statene gjør – og et subjektivt – statenes overbevisning om at praksisen utgjør en regel de må følge. Det er her snakk om sedvane som vil være stikk i strid med et av de viktigste prinsippene i internasjonal rett. Det er naturlig å kreve sterke bevis for at slik sedvane foreligger.²²⁵ Ettersom maktforbudet har jus cogens-status, må praksis og opinio bevise at også den nye regelen har status som jus cogens, jf. Wienkonvensjonen art. 53.

I tillegg kreves det at statspraksisen har tilstrekkelig normdannende karakter. Dette ble fastslått av ICJ i Nordsjø-saken og betyr at statspraksisen må være så klar og utvetydig at det klart lar seg konstatere hva den påbyr, forbyr eller tillater.²²⁶

²²¹ Holzgrefe s. 37-40: bl.a. Schachter (1984a) s. 649, Brownlie (1991) s. 267, Ruud s. 204, Simma s. 2-3, Murphy s. 71, Charney s. 1234

²²² Ruud s. 80

²²³ Franck s. 7-8

²²⁴ ICJs statutter art. 38(1)b

²²⁵ Chesterman s. 60

²²⁶ Nordsjø-saken s. 42-43

8.1 Statspraksis

Statenes praksis er den materielle delen av sedvanen. Dette er den objektive siden av sedvanedannelsen, og omfatter alle uttrykk for hva statene mener er gjeldende rett. Her inngår både fysiske handlinger og verbale uttrykk, traktater, lovgivning, avgjørelser fra nasjonale domstoler, oppførsel i internasjonale organisasjoner og uttalelser fra myndigheter og diplomati.²²⁷ Også passivitet kan telle som statspraksis.²²⁸

8.1.1 Praksisens omfang og varighet

For at en sedvaneregel skal dannes kreves det ”general practice”.²²⁹ I Fiskerijurisdiksjonssaken stiller ICJ opp et krav om ”widespread acceptance”.²³⁰ Det kreves ikke at *alle* stater følger praksisen, men den må være representativ. Stater som forholder seg tause, eller til og med protesterer, kan bli bundet av majoritetens statspraksis. Maktforbudet er et prinsipp som gjelder for alle verdens stater. For at det skal dannes sedvane som avviker fra forbudet, antas statspraksis å måtte være svært utbredt.²³¹

Praksisen må være relativt ensartet. Er de ulike statenes praksis for forskjellig, foreligger det ikke ”general practice”.²³² Dette kommer til uttrykk i Asyl-saken, der ICJ stiller opp et krav om ”constant and uniform usage”.²³³

Det finnes ingen klare krav for hvor lenge praksisen må ha foregått før den kan få status som sedvane. I Nordsjø-saken uttalte ICJ at ”... the passage of only a short period of time is not necessarily, or of itself, a bar to the formation of a new rule of customary international law”, men det kreves at statspraksisen er ”extensive and

²²⁷ Ruud s. 76

²²⁸ Ruud s. 76, Tempel-saken s. 23

²²⁹ ICJs statutter art 38(1)b

²³⁰ Fiskerijurisdiksjonssaken s. 26

²³¹ Chesterman s. 60

²³² Rytter s. 137

²³³ Asyl-saken s. 276

virtually uniform.”²³⁴

Hva disse kravene utgjør i praksis er vanskelig å si presist. Utviklingen av sedvane er en uformell prosess, og det kan ikke stilles opp klare mål.²³⁵ Her spiller de konkrete omstendighetene stor rolle.

8.2 Opinio juris

Opinio juris er den subjektive siden ved sedvanedannelsen. For at en sedvaneregulering skal dannes er det ikke nok med statspraksis; praksisen må følges i den tro at den utgjør gjeldende rett.²³⁶ Her avgrenses det mot det statene gjør av politiske årsaker, av høflighet, kutyme osv.

Stater påberoper seg sjelden eksplisitt at de handler ut fra en rettsoverbevisning. Opinio juris må dermed utledes fra statenes praksis. Det er usikkert hvor tydelig og sterk manifesteringen av opinio må være. Er dette vilkåret for strengt, stenger det for utviklingen av sedvane.²³⁷

Kravet om opinio juris i utviklingen av sedvane ble først fremsatt av PCIJ i Lotus-saken.²³⁸ I Nordsjø-saken uttalte ICJ at statspraksis bare kan transformeres til sedvanerett hvis det foreligger tilhørende opinio juris.²³⁹ Prinsippet ble stadfestet på nytt i Nicaragua-saken, der ICJ fastslo “[f]or a new customary rule to be formed, not only must the acts concerned ‘amount to a settled practice’, but they must be accompanied by the *opinio juris sive necessitates*.”²⁴⁰ Det avgjørende er altså om statene følger en praksis i den tro at den er juridisk bindende.

Vanligvis utvikles statspraksis ved at statene begynner å handle av sosiale, politiske

²³⁴ Nordsjø-saken para 72-75

²³⁵ Cassese (2005) s. 156-160

²³⁶ Ruud s. 77

²³⁷ Ruud s. 78

²³⁸ Lotus-saken s. 28

²³⁹ Nordsjø-saken s. 44

²⁴⁰ Nicaragua-saken s. 108-109

eller økonomiske årsaker. Dette kalles *opinio necessitatis*.²⁴¹ Hvis praksisen ikke møtes av protester fra andre stater, men aksepteres og/eller følges, kan en sedvaneregel utvikle seg.²⁴² Statene går fra å følge praksisen fordi det er fordelaktig, til å følge praksisen i den tro at det foreligger en regel som krever det. Det er først på dette nivået det foreligger *opinio juris*. Det er vanskelig å avgjøre nøyaktig på hvilket tidspunkt praksisen endrer karakter.

Dersom statspraksisen utvikler seg i et rettsomt rom, er det relativt enkelt å se hvordan den kan følges i den tro at den er uttrykk for gjeldende rett.²⁴³ I dette tilfellet vil en rett til ensidig humanitær intervensjon gå på tvers av suverenitetsprinsippet og maktforbudet, to etablerte prinsipper som står sterkt i den internasjonale rettsbevisstheten. Det må dermed stilles høye krav til *opinio juris*.²⁴⁴

Tilhengere av humanitær intervensjon foreslår å modifisere kravet til *opinio juris*. Lepard mener at *opinio juris* foreligger når ”states generally believe that it is or would be desirable now or in the near future to have an authoritative legal principle or norm prescribing, permitting or prohibiting the conduct in question.”²⁴⁵ Tesón hevder at det avgjørende er hva stater gjør, ikke hva de sier; det at stater faktisk intervensjonerer på humanitært grunnlag kan være nok til å fastslå at det foreligger *opinio juris*, selv om statene selv ikke viser til en rettsoverbevisning.²⁴⁶

Det er den parten som hevder det eksisterer en sedvaneregel som har bevisbyrden for dette. Dette er slått fast av ICJ i Asylsaken.²⁴⁷ Flere jurister har tatt til orde for å snu denne bevisbyrden, og dermed gjøre sedvanerettsdannelsen ”enklere”. Fleischer, Ruud og Ulfstein mener sedvanens hensiktsmessighet og reelle hensyn må spille en rolle når man skal bestemme om ny sedvane har blitt dannet.²⁴⁸

²⁴¹ Cassese (2005) s. 157

²⁴² Cassese (2005) s. 157

²⁴³ Rytter s. 137

²⁴⁴ I.c.

²⁴⁵ Lepard s. 103

²⁴⁶ Tesón 192-193

²⁴⁷ Asyl-saken s. 266

²⁴⁸ Fleischer s. 43, Ruud s. 80

ICJs statutter legger ikke vekt på slike hensyn. Retten til ensidig humanitær intervensjon befinner seg imidlertid innenfor et område hvor strengt juridiske betraktninger kan hevdes å ha mindre betydning. Det er snakk om enkeltmenneskets fundamentale rettigheter, og dermed kan det argumenteres for at nettopp reelle og moralske hensyn må veie tyngre enn ellers. Lauterpacht har foreslått at det er den som hevder statspraksisen ikke er et bevis på *opinio juris*, som må bevise dette.²⁴⁹

En progressiv folkerettsjurist vil kunne velge en slik bevisbegrunnelsesbyrde og la statenes praksis være utgangspunkt for sedvanerettsdannelse. De lar dermed praksis veie tyngre enn *opinio juris*. En positivist vil kunne holde fast ved den tradisjonelle bevisbyrden og anføre et strengt krav om *opinio juris*. I begge tilfeller kreves det at stater faktisk har intervenert på humanitært grunnlag.

8.3 Statspraksis

8.3.1 India i Pakistan

I desember 1971 gikk indiske militærstyrker inn i Øst-Pakistan. Den vestpakistanske minoriteten, som hadde politisk kontroll over området, hadde da drept én million sivile og sendt åtte millioner på flukt. I tillegg hadde det forekommet en rekke tilfeller av uro på grensen mellom India og Pakistan.²⁵⁰

De humanitære lidelsene i Øst-Pakistan var overveldende, og intervensjonen har blitt kalt ”an almost perfect example” på ensidig humanitær intervensjon.²⁵¹ Indias FN-representant uttalte at India hadde ”nothing but the purest of motives and the purest of intentions: to rescue the people of East Bengal from what they are suffering”.²⁵²

I Sikkerhetsrådet uttalte India at intervensjonen ikke truet Pakistans politiske uavhengighet eller territoriale integritet, og rettferdiggjorde intervensjonen ved å vise til brudd på menneskerettighetene og den humanitære situasjonen generelt.²⁵³

²⁴⁹ Lauterpacht (1958) s. 3

²⁵⁰ Holzgrefe s. 216

²⁵¹ Tesón s. 207

²⁵² Chesterman s. 73

²⁵³ Rytter s. 138, Franck s. 140

11 av Sikkerhetsrådets medlemmer stemte for en resolusjon som krevde ”immediate withdrawal of armed personnel”. Sovjetunionen nedla veto, men stemmegivningen var et tydelig tegn på at Indias forsøk på å legitimere intervensjonen ikke ble godtatt.²⁵⁴

Også i Generalforsamlingen ble intervensjonen kritisert, og India endret sine uttalelser. De hevdet nå at de store flyktningstrømmene fra Pakistan var en form for ”sivil aggresjon” og at intervensjonen var nødvendig av sikkerhetsmessige årsaker.²⁵⁵ India endret dermed grunnlaget for intervensjonen fra humanitære årsaker til selvforsvar. Heller ikke dette ble godtatt: En overveldende majoritet stemte for en resolusjon som ba India trekke tilbake sine styrker og respektere Pakistans suverenitet.²⁵⁶

Ikke på noe tidspunkt henviste India eksplisitt til en juridisk rett til humanitær intervensjon.²⁵⁷ Reaksjonen fra verdenssamfunnet og Indias endrede uttalelser tyder på at det store flertallet av stater – også India selv – ikke mente det forelå sedvane som tillot ensidig humanitær intervensjon.

8.3.2 Vietnam i Kambodsja

Verdenssamfunnets reaksjoner var enda mer negative da Vietnam intervenerte i Kambodsja, selv om de humanitære lidelsene også her var svært store. Khmer Rouge og Pol Pot tok makten i Kambodsja i 1975. Frem til Vietnams intervensjon i 1978 ble mellom to og tre millioner mennesker drept.²⁵⁸

I forkant av intervensjonen var det flere tilfeller av uro på grensen mellom Vietnam og Kambodsja, og Vietnam hevdet å handle i selvforsvar i en ”border war started by the Pol Pot-Ieng Sary Clique against Viet Nam”.²⁵⁹ De hevdet videre at det var folket i Kambodsja, og ikke vietnamesiske styrker, som sto bak styrtingen av Pol Pot.

²⁵⁴ Franck s. 141

²⁵⁵ Franck s. 142

²⁵⁶ GA/Res 2793/1971

²⁵⁷ Wheeler s. 64

²⁵⁸ Wheeler s. 78

²⁵⁹ Franck s 147

Vietnams representant i FN henviste riktignok til menneskerettighetssituasjonen, men da mest for å forsterke argumentet om at folket i Kambodsja hadde gjort et spontant opprør.²⁶⁰ Heller ikke i dette tilfellet ble det henvist til en sedvanerett til humanitær intervensjon.

På tross av Pol Pots grusomme regime fokuserte den vestlige verden mest på Vietnams brudd på maktforbudet og ikke-intervensjonsprinsippet. Frankrike, Portugal og Storbritannia uttalte at Vietnams intervensjon var en trussel mot internasjonal fred og sikkerhet, selv om regimet det ble intervenert mot var ”detestable”.²⁶¹ Sikkerhetsrådet var låst, men Generalforsamlingen vedtok en resolusjon som fordømte Vietnams intervensjon.²⁶²

Her slo det tradisjonelle systemet som favoriserer fred over rettferdighet gjennom, til tross for at menneskerettighetsbruddene var grove og massive. Det ble innvendt at heller ikke Vietnam hadde plettfriandel når det kom til menneskerettigheter, og at intervensjonen overskred både proporsjonalitets- og umiddelbarhetskravene i en eventuell selvforsvarsrett.²⁶³

Videre ble intervensjonen ansett å tjene geopolitiske snarere enn humanitære interesser: Vietnam var støttet av Sovjetunionen, mens Khmer Rouge var støttet av Kina, og de to stormaktene kjempet om kontroll i regionen.²⁶⁴ For mange stater var intervensjonen et uttrykk for kampen mellom Kina og Sovjetunionen, og man var ikke særlig lysten på å ta parti med noen av dem. Dermed var det enkleste å falle tilbake på de ”gamle” prinsippene om suverenitet og ikke-intervensjon, og la det formelle veie tyngre enn det moralske.²⁶⁵

Det er tydelig at verdenssamfunnet heller ikke her anerkjenner en rett til ensidig humanitær intervensjon.

²⁶⁰ Harhoff s. 86

²⁶¹ Franck s. 148

²⁶² GA/Res 34/22/1979

²⁶³ Wheeler s. 103

²⁶⁴ Franck s. 145-146

²⁶⁵ Franck s. 151

8.3.3 Tanzania i Uganda

Mellom 1971 og 1979 sto Idi Amins regime i Uganda bak massive brudd på menneskerettighetene. Offentlige henrettelser, voldtekter og tortur ble utført på vegne av myndighetene og rundt 300.000 mennesker ble drept.²⁶⁶

Samtidig var det flere tilfeller av væpnede sammenstøt på grensen til Tanzania.²⁶⁷ I oktober 1978 okkuperte Uganda deler av Tanzania, og erklærte at området skulle annekteres. Tanzania svarte med å invadere Uganda, og Amin-regimet ble styrtet.²⁶⁸

Intervensjonen er spesiell fordi den ble møtt med få negative reaksjoner. Uganda og Libya kontaktet flere ganger FN og hevdet at Tanzania handlet i strid med FN-pakten uten at noe ble gjort. Det er nærliggende å anse FNs taushet som en slags stilltiende godkjenning av intervensjonen.²⁶⁹

Dette kan forklares med verdenssamfunnets generelle misnøye med Amins regime. Franck hevder man uformelt hadde bestemt seg for at det var på tide å fjerne Amin, og at man var fornøyd med at Tanzania tok på seg oppgaven.²⁷⁰ Tanzania hadde ingen ambisjoner om en permanent okkupasjon, og hadde lenge kritisert Amins regime og menneskerettsbrudd.²⁷¹ Sannsynligvis ville det skapt større protester om en mektigere stat hadde stått bak intervensjonen.²⁷²

Tanzania fremhevet ikke den humanitære situasjonen som grunnlag for intervensjonen, men hevdet å handle i selvforsvar i henhold til art. 51.²⁷³ Dette kan ikke sies å være annet enn en rettslig fiksjon.²⁷⁴ Situasjonen var imidlertid så alvorlig at man aksepterte en mangelfull rettferdiggjøring så lenge man fikk stanset de

²⁶⁶ Wheeler s. 111

²⁶⁷ Franck s. 143

²⁶⁸ Harhoff s. 87

²⁶⁹ Franck s. 143-145

²⁷⁰ Franck s. 144

²⁷¹ Brenfors s. 490

²⁷² Wheeler s. 123

²⁷³ Franck s. 145

²⁷⁴ Harhoff s. 87

humanitære lidelsene – og det omstridte Amin-regimet.²⁷⁵

Verken Tanzania eller statene som godtok intervensjonen forsøkte å legitimere den ved å vise til en sedvanerett til humanitær intervensjon.²⁷⁶ Det foreligger heller ikke her noen opinio juris.

8.3.4 Vurdering av praksis under den kalde krigen

Maktpolitikk preger denne perioden. Det er vanskelig for Sikkerhetsrådet å komme til enighet om kollektive intervensjoner, og FN synes relativt handlingslammet.

Det er også rimelig klart at statene ikke mente det forelå noen sedvane som åpnet for ensidig humanitær intervensjon. Selv om de humanitære lidelsene spilte en rolle i beslutningen om å intervenere, valgte de intervensjonerende statene å legitimere maktbruken ved å påberope seg selvforsvar.²⁷⁷

At det ikke foreligger noen opinio juris som anerkjenner en rett til ensidig humanitær intervensjon, forsterkes av at det i denne perioden ble vedtatt flere FN-resolusjoner som fremhevet ikke-intervensjonsprinsippet.²⁷⁸

Slik jeg ser det, tyder dette på at en eventuell sedvanerett til ensidig humanitær intervensjon ikke overlevde FN-pakten. Videre er det rimelig klart at statenes praksis i denne perioden ikke skapte en ny sedvanerett til ensidig humanitær intervensjon.

²⁷⁵ Franck s. 145

²⁷⁶ Wheeler s. 134

²⁷⁷ Weiss s. 37, Wheeler s. 287

²⁷⁸ GA/Res 2131/1965, 2625/1970, 3314/1974

8.3.5 USA, Storbritannia og Frankrike i Irak

USA, Storbritannia og Frankrike intervenerte i Irak i april 1991. Operation Provide Comfort hadde som formål å skape trygge områder for den undertrykte kurdiske befolkningen og en "no-fly-zone" i Nord-Irak.²⁷⁹

USAs president uttalte at intervensjonen var "motivated by humanitarian concerns"²⁸⁰. Den britiske utenriksministeren sa "[W]e operate under international law. Not every action that a British Government or an American Government or a French Government takes has to be underwritten by a specific provision in a UN resolution provided we comply with international law. International law recognizes extreme humanitarian need".²⁸¹

De allierte hevdet videre at intervensjonen var i samsvar med formålet til Sikkerhetsrådsresolusjon 688. Denne resolusjonen fastslo at situasjonen truet internasjonal fred og sikkerhet. Resolusjonen brukte ordlyden til art. 39, men autoriserte ikke bruk av militærmakt.²⁸²

FNs Generalsekretær svarte med lavmælte protester, men verken Sikkerhetsrådet eller Generalforsamlingen fordømte intervensjonen.²⁸³ Selv Kina, som var hovedgrunnen til at resolusjon 688 ikke iverksatte kap. VII-tiltak, forholdt seg tause.²⁸⁴

Det er likevel ikke riktig å si at intervensjonen ble ansett som lovlig. Ikke engang de allierte hevdet eksplisitt at en rett til humanitær intervensjon eksisterte. De forsøkte isteden å legitimere intervensjonen ved å henvise til resolusjon 688.²⁸⁵ At intervensjonen ikke ble fordømt, tyder likevel på at man er langt mer positive til en slik rett enn før.

²⁷⁹ Brenfors s. 493

²⁸⁰ Wheeler s. 151

²⁸¹ Wheeler s. 162

²⁸² Franck s. 153, Weiss s. 41

²⁸³ Rytter s. 142

²⁸⁴ Franck s. 153

²⁸⁵ Wheeler s. 169

8.3.6 ECOWAS i Liberia og Sierra Leone

I 1989 brøt det ut en blodig og kaotisk borgerkrig i Liberia etter at Charles Taylor forsøkte å styrte Samuel Does undertrykkende regime. Sivile ble torturert og drept, og 1,3 millioner ble drevet på flukt.²⁸⁶

I juni 1990 ba Doe The Economic Community of West African States (ECOWAS) om å sende fredsbevarende styrker.²⁸⁷ ECOWAS svarte med å gå inn med militærmakt.²⁸⁸ En slik intervensjon gikk lengre enn Does forespørsel. Heller ikke Taylor ga noe samtykke. ECOWAS rettferdiggjorde likevel intervensjonen ved å vise til at det forelå samtykke.²⁸⁹

Ifølge FN-pakten art. 53 krever intervensjon fra regionale organisasjoner godkjenning fra Sikkerhetsrådet. Under opprettelsen av FN-pakten pekte flere på at regionale organisasjoner kunne handle raskere og mer effektivt enn Sikkerhetsrådet, men det endte med at Sikkerhetsrådets godkjenning forble påkrevd ved bruk av maktmidler.²⁹⁰ ECOWAS handlet uten å konsultere og få autorisasjon fra Sikkerhetsrådet.²⁹¹

Det gjorde de også i Sierra Leone, der borgerkrigen sendte over halve landets befolkning på flukt.²⁹² The Organization for African Unity ba ECOWAS om hjelp til å gjenopprette konstitusjonell orden og megle mellom partene. ECOWAS sendte isteden militære styrker for å okkupere hovedstaden. ECOWAS-styrkene kastet militærregimet og gjeninnsatte den valgte presidenten. Sikkerhetsrådet svarte med å berømme ECOWAS' innsats.²⁹³

Både i Liberia og Sierra Leone var det en humanitær krise man fryktet ville eskalere.

²⁸⁶ Franck s. 155

²⁸⁷ Levitt s. 343

²⁸⁸ Franck s. 156

²⁸⁹ Holzgrefe s. 48-49

²⁹⁰ Franck s. 158

²⁹¹ Levitt s. 346

²⁹² Franck s. 159

²⁹³ Rytter s. 142

Ingen av Sikkerhetsrådets medlemmer ønsket å ta på seg ansvaret for en intervensjon, men innså at forholdene gjorde det nødvendig med innblanding utenfra.²⁹⁴ Dermed lot de til å være takknemlige når ECOWAS tok på seg å intervenere, og lite villige til å fordømme dem på grunn av manglende forutgående autorisasjon.²⁹⁵

Sikkerhetsrådet berømmet i begge tilfeller ECOWAS' innsats og initiativ, i såpass klare ordelag at det har blitt hevdet å være en "retroaktiv" autorisasjon.²⁹⁶ Mye av forklaringen lå nok i at verdenssamfunnet i forkant av intervensjonene var enig om at situasjonen i landene var uholdbar. Likevel var ingen av medlemmene i Sikkerhetsrådet villige til å gjøre noe i praksis.²⁹⁷ Å la ECOWAS ta seg av situasjonen virket som en god løsning for alle involverte. Selv Kina og Russland så ut til å mene at intervensjon fra regionale organisasjoner i slike tilfeller var det mest realistiske.²⁹⁸

Det er imidlertid verdt å merke seg at ECOWAS verken i Liberia eller i Sierra Leone forsøkte å legitimere intervensjonene ved å vise til en sedvanerett til ensidig humanitær intervensjon. Isteden hevdet de at intervensjonene ble gjennomført med samtykke fra myndighetene.²⁹⁹ Til tross for at verdenssamfunnet i praksis stilte seg positive til intervensjonene, mangler det altså opinio juris også i disse tilfellene.

8.3.7 NATO i Kosovo

I Kosovo utsatte president Milosevic den kosovoalbanske befolkningen for grove menneskerettsbrudd og etnisk rensing. Innen 1999 hadde 600.000 kosovoalbanere flyktet til nabolandene, mens 850.000 var på flukt innad i landet.³⁰⁰

Sikkerhetsrådsresolusjon 1160 og 1199 karakteriserte situasjonen som en trussel mot internasjonal fred og sikkerhet, men autoriserte ikke bruk av militærmakt. Både Kina

²⁹⁴ Franck s. 162

²⁹⁵ Franck s. 157

²⁹⁶ Levitt s. 347, Weiss s. 49

²⁹⁷ Levitt s. 346

²⁹⁸ Franck s. 157

²⁹⁹ Holzgrefe s. 48

³⁰⁰ Franck s. 166

og Russland sa klart i fra at de ville legge ned veto om resolusjonene åpnet for dette.³⁰¹ NATO besluttet å intervenere uten autorisasjon fra FN og iverksatte 24. mars 1999 et omfattende bombeangrep.³⁰²

NATO anførte at organisasjonens kredibilitet sto på spill om de ikke handlet, at den etniske rensingen var uakseptabel og truet fred og sikkerhet i hele Europa, og at intervensjonen var i samsvar med eksisterende Sikkerhetsresolusjoner.³⁰³ Størst vekt la de imidlertid på humanitære hensyn.

Storbritannia hevdet at selv om autorisasjon fra Sikkerhetsrådet var å foretrekke, kunne maktbruk også rettferdiggjøres ”on the grounds of overwhelming humanitarian necessity”.³⁰⁴ Videre viste de til at Operation Provide Comfort i Irak ikke hadde blitt møtt med protester, og brukte denne intervensjonen som presedens.³⁰⁵

Tysklands utenriksminister argumenterte for at internasjonal rett burde utvikles slik at massive menneskerettighetsbrudd kunne være rettslig grunnlag for maktbruk, men hevdet ikke at det allerede fantes en slik rett. Han mente likevel intervensjonen kunne rettferdiggjøres på moralsk grunnlag.³⁰⁶

Bare Storbritannia og Nederland hevdet eksplisitt at bombingene var lovlig, men uten å henvise til noe rettslig grunnlag.³⁰⁷ Kun Belgia anførte at det forelå en sedvanerett til ensidig humanitær intervensjon, men henviste også til Sikkerhetsrådsresolusjonene.³⁰⁸ Fokus var på de moralske sidene ved intervensjonen snarere enn de juridiske. De allierte fremhevet at konsekvensene av den humanitære katastrofen var langt verre enn

³⁰¹ Wheeler s. 259-261

³⁰² Rytter s. 152

³⁰³ Wheeler s. 265, S/RES 1199/1998, 1203/1998

³⁰⁴ Wheeler s. 276

³⁰⁵ Wheeler s. 289

³⁰⁶ Rytter s. 155

³⁰⁷ Simons (2000)

³⁰⁸ ICJ Rep. Legality of use of force s. 950

et brudd på maktforbudet i art. 2(4).³⁰⁹

I Sikkerhetsrådet viste NATO-landene først og fremst til de eksisterende Sikkerhetsrådsresolusjonene, og hevdet at disse ga tilstrekkelig grunnlag for intervensjonen.³¹⁰ NATO-landene mente disse resolusjonene var klare på at situasjonen i Kosovo var uholdbar og truet stabiliteten i hele regionen.

At resolusjonene bruker ordlyden i art. 39 og fastslår at det foreligger en trussel mot freden er imidlertid ikke tilstrekkelig for å tillate intervensjon.³¹¹ For at det skal foreligge godkjenning av en humanitær intervensjon fra Sikkerhetsrådet må maktbruk eksplisitt autoriseres etter art. 42. Ingen av resolusjonene gjorde dette, og NATOs argumenter kan ikke sies å være juridisk holdbare. NATO som organisasjon anførte aldri noe prinsipielt rettslig grunnlag for ensidig humanitær intervensjon.³¹²

I Sikkerhetsrådet var Russland, Kina og Namibia sterkt imot intervensjonen og mente den ville skape en farlig presedens med potensiale til å skape humanitære kriser, snarere enn å ende dem.³¹³ De fremhevet viktigheten av suverenitet og maktforbud, og understreket at NATO ikke hadde noe rettslig grunnlag for å handle. De avviste dermed en eventuell sedvanerett.³¹⁴

Da Russland foreslo en resolusjon som fordømte intervensjonen og krevde ”immediate cessation” av NATOs angrep, ble den nedstemt med 12 mot 3 stemmer.³¹⁵ Seks ikke-vestlige stater støttet altså NATO-landene i Sikkerhetsrådet.³¹⁶ Dette var første gang Sikkerhetsrådet enten aktivt eller passivt godtok en intervensjon basert ene og alene på

³⁰⁹ Franck s. 167

³¹⁰ Wheeler s. 279

³¹¹ Chesterman s. 206, 214

³¹² Rytter s. 154

³¹³ Franck s. 168

³¹⁴ Wheeler s. 276

³¹⁵ Franck s. 169

³¹⁶ Brenfors s. 497

humanitære hensyn uten autorisasjon fra Sikkerhetsrådet.³¹⁷

Det internasjonale samfunnet samtykket jevnt over i at NATO handlet av legitime humanitære grunner og anerkjente nødvendigheten av intervensjonen.³¹⁸

Presedensverdien er likevel usikker idet svært få uttalte seg tydelig om den rettslige siden ved intervensjonen. Selv NATO-land som Tyskland og Belgia uttalte at intervensjonen ikke måtte skape presedens.³¹⁹

Dette tyder på at selv om intervensjonen ble godtatt, var det ingen omfattende opinio juris blant statene når det gjaldt en sedvanerett til ensidig humanitær intervensjon. Å anse intervensjonen i Kosovo som en del av en utvikling i retning av en slik sedvanerett må imidlertid være korrekt.

8.4 Vurdering

Intervensjonene på 1990-tallet viser en langt mer positiv holdning til ensidig humanitær intervensjon. I motsetning til India, Vietnam og Tanzania, viser de intervensjonerende statene åpenlyst til humanitære hensyn for å begrunne sine intervensjoner. Disse henvisningene er imidlertid mer politiske og moralske enn juridiske. Ingen hevder eksplisitt å handle i samsvar med en sedvanerett til ensidig humanitær intervensjon.³²⁰

Det påberopes altså ikke noe klart rettslig grunnlag for intervensjonene. Likevel er reaksjonene fra verdenssamfunnet jevnt over positive.³²¹ Ingen av intervensjonene fordømmes i klare ordelag, selv om enkelte land protesterer. Også FNs organer ser ut

³¹⁷ Wheeler s. 281

³¹⁸ Rytter s. 153

³¹⁹ Wheeler s. 262

³²⁰ Wheeler s. 295

³²¹ Holzgrefe s. 71

til å stille seg bak intervensjonene.³²² Sikkerhetsrådet roste ECOWAS for sine intervensjoner, og stemte ned resolusjonen som fordømte NATOs intervensjon i Kosovo.

Debatter i FN-organene og andre internasjonale organisasjoner i forkant og etterkant av intervensjoner er en viktig kilde når statenes standpunkt skal avgjøres. Uttalelser, voteringer og deklarasjoner fra stater spiller dermed en rolle i avgjørelsen av om det foreligger sedvane.³²³

Eksempelene over viser at ensidige intervensjoner ofte har blitt godtatt. Selv om stater er skeptiske til en rett til ensidig humanitær intervensjon på generelt grunnlag, er de villige til å godta maktbruk i konkrete tilfeller med store humanitære lidelser. Om slik stilltiende aksept er tilstrekkelig til å utgjøre sedvanerett er derimot mer tvilsomt.

8.4.1 Statspraksis

For at det skal foreligge en sedvanerett til ensidig humanitær intervensjon må det som nevnt foreligge både statspraksis og opinio juris. Av gjennomgangen over er det klart at det finnes en viss statspraksis. Spørsmålet er om statspraksisen oppfyller kravene om ”constant and uniform usage”³²⁴ og ”widespread acceptance”.³²⁵ Dersom kravene ikke oppfylles, utgjør ikke statspraksisen ”general practice” etter art 38(1)b i ICJs statutter.

Det finnes ikke overveldende mange tilfeller av ensidig humanitær intervensjon. Det er heller ingen konsekvent praksis; det er ikke slik at det alltid intervensjon når bestemte vilkår foreligger. Det har flere ganger blitt unnlatt å intervensjon, også der den humanitære situasjonen har vært vel så ille som i eksemplene over. På 60-tallet ble flere hundre tusen kinesere drept i Indonesia og en halv million Iboere ble drept i

³²² Weiss s. 44

³²³ Lepard s. 104

³²⁴ Asyl-saken s. 277

³²⁵ Fiskerijurisdiksjonssaken s. 26

Nigeria. I Etiopia døde en million av sult på 80-tallet og opp mot én million ble drept i Rwanda i 1994.³²⁶

En rett til humanitær intervensjon er imidlertid ikke det samme som en plikt, og enhver kompetansenorm inneholder et element av valgfrihet. Unnlatelse av å handle i enkelte situasjoner stenger ikke for en eventuell sedvanerett.³²⁷

Slik jeg ser det, er den praksisen som faktisk foreligger tilstrekkelig til å utgjøre ”general practice”, jf. art. 38(1)b. Av gjennomgangen over er det klart at stater har intervenert for å sette stopper for humanitære kriser og for å beskytte menneskerettighetene.

8.4.2 Opinio juris

For at sedvane skal dannes er det ikke tilstrekkelig at det finnes en praksis som blir mer eller mindre godtatt eller tolerert.³²⁸ Praksisen må godtas i den tro at den faktisk er i samsvar med gjeldende rett. En sedvanerett forutsetter opinio juris, og de eksisterende intervensjonene kan neppe sies å være tilstrekkelig til å påvise dette.³²⁹

Selv ikke statene som har intervenert har eksplisitt gjort det på grunnlag av en sedvanerett til ensidig humanitær intervensjon. India, Tanzania og Vietnam hevdet å handle i selvforsvar, ECOWAS viste til at de hadde blitt invitert, mens NATO mente deres intervensjon var i samsvar med Sikkerhetsrådsresolusjoner.³³⁰ At disse grunnlagene var rettslige fiksjoner og at det faktisk ble intervenert av humanitære årsaker spiller ingen rolle. Det som er avgjørende er at statene ikke følte at de kunne henvise til en sedvanerett.³³¹ Videre har selv intervenerende stater fremhevet at

³²⁶ Holzgreffe s. 47

³²⁷ Holzgreffe s. 47

³²⁸ Chesterman s. 86

³²⁹ Rytter s. 144

³³⁰ Holzgreffe s. 48-49

³³¹ Holzgreffe s. 49

intervensjonene ikke må skape presedens.³³²

Enkelte hevder dog at kravet til opinio kan reduseres, eller presumeres, der det foreligger omfattende statspraksis.³³³ Tesón har hevdet at det relevante er hva statene gjør, ikke hva de sier.³³⁴ At det faktisk har forekommet humanitære intervensjoner er i følge Tesón tilstrekkelig til å kunne si at det foreligger opinio juris. Jeg er ikke enig. Slik jeg ser det må det også kreves en viss overbevisning fra statenes side om at de handler i tråd med gjeldende rett. Dessuten er ikke praksisen videre omfattende, konsekvent eller likelydende. Vi befinner oss på et omstridt rettsområde og en eventuell rett til ensidig humanitær intervensjon krever en desto klarere og tydeligere opinio juris.³³⁵

Det er også verdt å merke seg at det er et visst skille mellom i-land og u-land når det gjelder holdningen til ensidig humanitær intervensjon.³³⁶ Den vestlige verden ser ut til å være langt mer villig til å la menneskerettighetshensyn gå foran hensynet til suverenitet og ikke-intervensjon. Mindre, ikke-vestlige stater er mer skeptiske. De fremhever at en svekkelse av suverenitetsprinsippet innebærer en større mulighet for mektige stater til å overkjøre svakere stater. Særlig tidligere kolonistater frykter at dette kan føre en ny vestlig imperialisme.³³⁷

I etterkant av Kosovo-intervensjonen vedtok Group of 77 to deklarasjoner som avviste en rett til humanitær intervensjon utenfor FN-systemet.³³⁸ Group of 77 består av hele 133 land, blant dem mektige stater som Kina, India og Sør-Afrika, samt store deler av Afrika, Latin-Amerika og Midtøsten. Kina og Russland har hele tiden vært relativt klare og konsekvente i sine uttalelser om at maktforbud og suverenitet er overordnede prinsipper. Til sammen representerer disse landene et flertall av verdens

³³² Simons(2000)

³³³ Lauterpacht s. 3

³³⁴ Tesón s. 192-193

³³⁵ Chesterman s. 85

³³⁶ Weiss s. 42

³³⁷ Orford kap. 2

³³⁸ Holzgrefe s. 184

befolkning. Dette er en tydelig pekepinn på at det ikke foreligger tilstrekkelig *opinio juris*, selv om det forekommer få tilfeller av klar fordømmelse.

Mye taler for at Rytters standpunkt er det riktige: “Even if a large number of states remain silent over a period of time in the face of conduct of relatively few states, new customary law is unlikely to be established, unless the practice of the few is consistent and supported by clear evidence of *opinio juris*.”³³⁹ Det foreligger ikke her.

8.4.3 Normativ karakter

Det kreves også at statspraksisen har normdannende karakter. Dette slås fast av ICJ i Nordsjø-saken.³⁴⁰ Det betyr at innholdet må være mer eller mindre klart og utvetydig, slik at det er tydelig hva den nye sedvanen påbyr, forbyr eller tillater. Jo mer omtvistet meningsinnholdet i et nytt prinsipp er, jo vanskeligere er det å fastslå at det foreligger sedvane.³⁴¹

I dette tilfellet befinner vi oss på et kontroversielt rettsområde. ICJ uttaler at ”... still unresolved controversies as to the exact meaning and scope of (a) notion... must raise further doubts as to the potentially norm-creating character of a rule”.³⁴²

Humanitær intervensjon et omtvistet begrep og det finnes ingen presis rettslig definisjon. Verken de intervensjonerende statene eller verdenssamfunnet som helhet synes å ha noe felles og klart syn på hva en eventuell sedvaneregulering om humanitær intervensjon skal inneholde.

I eksemplene over vises det til ulike rettslige grunnlag for resolusjonene: Selvforsvar, samtykke og sikkerhetsrådsresolusjoner. De humanitære årsakene vises det til først og fremst på moralsk og politisk grunnlag. Det er ingen konsensus om når det skal

³³⁹ Rytter s. 156

³⁴⁰ Nordsjø-saken s. 42-43

³⁴¹ Nyland s. 53

³⁴² Nordsjø-saken s. 42-43

interveneres eller hvordan, og praksisen ellers er heller ikke konsekvent. Det at prinsippet er så vagt og omtvistet taler mot at en sedvanerett har blitt dannet; statspraksisen utgjør ingen regel med normativt innhold.

8.4.4 Konklusjon

Slik jeg ser det finnes det ingen sedvanerett til ensidig humanitær intervensjon. Selv om intervensjoner har blitt godtatt er ikke opinio juris tilstrekkelig til at det har blitt dannet en sedvanerett. En rett til ensidig humanitær intervensjon går på tvers av maktforbudet i art. 2(4). Maktforbudet er jus cogens. Det betyr at en sedvane som avviker fra dette, må ha jus cogens-status. Dette er ikke oppnådd.

Selv om statenes praksis ikke utgjør en sedvanerett til ensidig humanitær intervensjon, peker de i retning av en utvikling der en slik rett kan komme til å oppstå. Cassese anfører at selv om praksisen ikke har følge av opinio juris, kan den ses på som opinio necessitatis med potensiale til å utvikles til opinio juris.³⁴³ Dette stemmer godt overens med det som synes å være et gjengs standpunkt: Humanitær intervensjon er ikke lovlig, men godtas likevel når det er nødvendig av politiske og moralske årsaker.

Dersom statenes praksis blir mer konsekvent, og i større grad anerkjennes, særlig av ikke-vestlige stater, kan det åpnes for at intervensjon etter hvert godtas også på juridisk grunnlag. Ved dags dato finnes det imidlertid ingen sedvane som fungerer som rettslig grunnlag for ensidig humanitær intervensjon. Dette er også oppfatningen blant flertallet av stater og folkerettsjurister.³⁴⁴

³⁴³ Cassese (2000) s. 798

³⁴⁴ Bl.a. Cassese(2000) s. 796, Simma s. 14, O'Connell 2000, s. 88, Charney, s. 1247, Ruud s. 204, Hilpold s. 443

9 Generelle rettsprinsipper

Art. 38(1)c i ICJs statutter stiller opp generelle rettsprinsipper – ”general principles of law recognized by civilized nations” – som en rettskilde.

Det er en viss debatt om hva begrepet ”law” innebærer. Enkelte hevder det betyr at prinsippene må forankres i staters nasjonale rett.³⁴⁵ Andre mener ”law” også kan bety generelle folkerettslige prinsipper og naturrettslige prinsipper.³⁴⁶

Strengt positivister avviser generelle rettsprinsipper som selvstendig rettskilde.³⁴⁷

Enkelte progressive jurister hevder art. 38(1)c inkorporerer naturretten i folkeretten på en slik måte at positive folkerettsregler som strider mot naturretten er ugyldige.³⁴⁸ De fleste folkerettsjurister inntar en mellomposisjon, og mener generelle rettsprinsipper kan anvendes når det ikke finnes noe klart svar i traktat eller sedvane.³⁴⁹

Retten til humanitær intervensjon knyttes til beskyttelse av fundamentale menneskerettigheter. Disse rettighetene har vokst frem på naturrettslig grunnlag og er i dag kodifisert i de fleste nasjonale rettssystemer, i internasjonale traktater og i sedvanerett.³⁵⁰ Det antas at verdenssamfunnet i dag enes om at fundamentale menneskerettigheter er ufravikelige.³⁵¹ Plikten til å respektere fundamentale menneskerettigheter regnes som et generelt prinsipp i folkerettslig teori.³⁵²

At det foreligger en plikt til å beskytte menneskerettighetene som er både ”general” og ”recognized” i henhold til art. 38(1)c må dermed sies å være korrekt. Spørsmålet er hvor langt plikten til å beskytte går, og om den kan fungere som rettslig grunnlag for

³⁴⁵ Ruud s. 80-81

³⁴⁶ Nyland s. 60-62

³⁴⁷ Nyland s. 65

³⁴⁸ Verdross i Nyland s. 65

³⁴⁹ Nyland s. 65

³⁵⁰ Ruud s. 234-235

³⁵¹ Blockmans s. 773

³⁵² Cassese (2005) s. 59, 393

ensidig humanitær intervensjon.

ICJ har slått fast at enkelte menneskerettigheter har fått erga omnes-status. Dette gjelder forbud mot folkemord, slaveri og rasdiskriminering, og beskyttelse av “the basic rights of the human person.”³⁵³ Det er grove og systematiske brudd på disse rettighetene som eventuelt kan skape rettslig grunnlag for humanitær intervensjon.

At rettighetene er erga omnes, betyr at brudd på dem kan påberopes av enhver stat, uavhengig av om bruddet har noen innvirkning på staten.³⁵⁴ De skaper forpliktelser og rettigheter for hele det internasjonale samfunnet. Statene har plikt til å beskytte disse fundamentale rettighetene, og kompetanse til å be andre stater om å gjøre det samme.³⁵⁵ Spørsmålet blir hvor langt statene kan gå i sine reaksjoner når andre stater bryter erga omnes-rettighetene internt.

Tilhengere av ensidig humanitær intervensjon hevder menneskerettighetsprinsippet må gå foran øvrige folkerettslige prinsipper, eller som ICISS anfører: “the principle of non-intervention yields to the international responsibility to protect”.³⁵⁶ Statene plikter å beskytte menneskerettighetene, og i noen tilfeller kan bruk av militærmakt være den eneste måten å gjøre dette på.³⁵⁷

Motstandere mener plikten til å beskytte menneskerettighetene ikke går så langt at den åpner for maktbruk overfor andre stater.³⁵⁸ Statene har riktignok kompetanse til å be andre stater beskytte menneskerettighetene, men bare gjennom fredelige midler, som diplomati, økonomiske sanksjoner osv.

Motstandernes syn er dominerende blant stater og folkerettsjurister: Maktbruk for å

³⁵³ Barcelona Traction-saken para 34

³⁵⁴ Ruud s. 72

³⁵⁵ Blockmans s. 780

³⁵⁶ ICISS s. XI

³⁵⁷ Lepard s. 119

³⁵⁸ Simons (2000)

beskytte menneskerettighetene internt i en annen stat strider mot øvrige folkerettslige prinsipper, særlig maktforbudet, og er dermed ulovlig etter gjeldende folkerett.³⁵⁹

Folkerettskommisjonen stiller imidlertid opp ansvarsfrihetsgrunner som kan gjøre enkelte ulovlige handlinger lovlige. En av ansvarsfrihetsgrunnene er nødrett ("necessity").³⁶⁰

Nødrett kan påberopes som ansvarsfrihetsgrunn der den ulovlige handlingen er "the only way for the State to safeguard an essential interest against a grave and imminent peril".³⁶¹ Dette omfatter interesser som er essensielle for verdenssamfunnet.³⁶²

Folkerettskommisjonen anfører at kriteriene fra den såkalte Caroline-saken er relevante i avgjørelsen av om det foreligger "necessity": nødrett kan påberopes når omstendighetene er "instant, overwhelming, leaving no choice of means, and no moment of deliberation".³⁶³

Humanitær intervensjon er aktuelt i akutte krisesituasjoner der menneskerettighetsbruddene er grove og massive. Rettighetene har erga omnes-status, altså har alle verdens stater interesse av at de overholdes. Dette kan tyde på at ensidig humanitær intervensjon kan tillates av nødvendighetsgrunner.

Man kan også argumentere for nødrettsbetraktninger basert på naturrett. Nød oppstår uten tvil når grove og systematiske brudd på fundamentale rettigheter truer menneskeliv. Nødrett er et grunnleggende rettsprinsipp, og i dette ligger at den mindre interesse må vike for den større.³⁶⁴ Her stilles fundamentale menneskerettigheter opp mot statenes suverenitet. Det kan hevdes at utviklingen av traktat og sedvane i slike situasjoner er så treg og lite effektiv at nødrettsbetraktninger kan skape rettslig grunnlag for humanitær intervensjon. Når det foreligger en akutt humanitær krise kan

³⁵⁹ Schachter (1984a) s. 649, Brownlie(1991) s. 267, Wheeler s. 41, Simma s. 2-3, Murphy s. 71-75, Charney s. 1234-5

³⁶⁰ ILC (2001) art. 25

³⁶¹ ILC (2001) art. 25(1)

³⁶² Rytter s. 134

³⁶³ ILC (2001) kommentar, art. 25

³⁶⁴ Nyland s. 345

nød med andre ord skape rett.³⁶⁵

Progressive jurister kan anføre at nødrett som et generelt rettsprinsipp jf. art. 38(1)c kan gi stater en folkerettslig plikt til å beskytte menneskerettighetene også utenfor egen jurisdiksjon.³⁶⁶ Positivister kan anføre at generelle rettsprinsipper ikke kan være selvstendig rettsgrunnlag for humanitær intervensjon, og at spørsmålet må, som Rytter anfører, “be solved within the general (primary) norms of international law, whether treaty law or general customary law”.³⁶⁷

Ifølge Folkerettskommisjonen kan ”necessity” ikke benyttes som ansvarsfrihetsgrunn når den ulovlige handlingen “...is not in conformity with an obligation arising under a peremptory norm of general international law”.³⁶⁸

Maktforbudet er kodifisert i FN-pakten og er sikker sedvanerett.³⁶⁹ Ifølge Folkerettskommisjonen er maktforbudet ufravikelig.³⁷⁰ Dermed kan ikke ”necessity” etter art. 25(1) brukes som rettslig grunnlag for ensidig humanitær intervensjon.³⁷¹ Spørsmålet er om maktforbudet også stenger for naturrettslige nødrettsbetraktninger.

Den rettsanvender som anfører at nødrett åpner for ensidig humanitær intervensjon, må bevise dette ved å finne grunnlag i teori og statspraksis. Det synes ikke å være noen internasjonal konsensus om at nødrett hjemler unntak fra maktforbudet.³⁷²

Det kan imidlertid innvendes at et absolutt og ufravikelig maktforbud strider mot sitt eget formål. FN-pakten og maktforbudet ble opprettet som en reaksjon på andre verdenskrig, for å hindre nye tilfeller av omfattende menneskelig lidelse.³⁷³ Humanitær intervensjon er aktuelt nettopp der humanitære lidelser er overveldende.

³⁶⁵ Franck s. 174

³⁶⁶ Spierman s. 543

³⁶⁷ Rytter s. 129

³⁶⁸ ILC (2001) art. 26

³⁶⁹ Pkt. 2.3

³⁷⁰ ILC (2001) kommentar, art. 26

³⁷¹ Rytter s. 135-136

³⁷² Helgesen[b] s. 45

³⁷³ Ruud s. 207

Dersom unnlatelse av å handle fører til større lidelser enn et brudd på maktforbudet, er maktforbudet absurd – retten fører til urett.³⁷⁴

Positivister kan løse dette dilemmaet ved å skille loven fra dens konsekvenser; lovens resultat er irrelevant. Flertallet av folkerettsjurister søker imidlertid å harmonisere rett med rettferdighet.³⁷⁵ Mye tyder på at internasjonaliseringen av menneskerettighetene har modifisert suverenitets- og ikke-intervensjonsprinsippet i så stor grad at de i enkelte situasjoner må vike for hensynet til fundamentale rettigheter.³⁷⁶ Når et absolutt maktforbud kan føre til at humanitære kriser får utspille seg ”i fred”, taler mye for en lignende tolking av maktforbudet. Det synes dog ikke å foreligge i dag.

Det er stater, ikke ”folk flest” som skaper folkeretten, og stater er fremdeles skeptiske til å gi slipp på et strengt maktforbud.³⁷⁷ Stater, folkerettsjurister og domstoler er jevnt over enige om at maktforbudet er så styrende og avgjørende for internasjonal stabilitet at nødrett ikke kan brukes som rettslig grunnlag for ensidig humanitær intervensjon.³⁷⁸

Statenes praksis viser likevel at ensidig humanitær intervensjon faktisk godtas i nødssituasjoner. Stater viser til nettopp nødrettsbetraktninger for å rettferdiggjøre intervensjoner.³⁷⁹ Det synes imidlertid som om statene skiller mellom det legitime og det legale: Nødrettsbetraktninger kan brukes for å rettferdiggjøre intervensjoner, men ikke som selvstendig rettslig grunnlag for ensidig humanitær intervensjon.³⁸⁰ Dette kommer jeg tilbake til i punkt 10.

Plikten til å beskytte menneskerettighetene et generelt rettsprinsipp etter art. 38(1)c, men plikten til å beskytte skilles fra en rett til humanitær intervensjon.

Rettslig grunnlag for ensidig humanitær intervensjon kan ikke utledes fra art. 38(1)c.

³⁷⁴ Franck s. 175

³⁷⁵ Franck s. 177

³⁷⁶ Brenfors s. 498, Blockmans s. 679, ICISS s. XI

³⁷⁷ Franck s. 183

³⁷⁸ Hilpold s. 437, Simons (2000), Rytter s. 134, Nicaragua-saken para 202-209

³⁷⁹ Franck s. 186

³⁸⁰ Kritsiotis s. 358

10 Dagens praksis

Verken traktat, sedvane eller generelle rettsprinsipper synes å gi rettslig grunnlag for ensidig humanitær intervensjon. Dette er også det dominerende synet blant stater og folkerettsjurister.³⁸¹ Likevel velger stater å intervenere, og intervensjonene blir jevnt over godtatt av det internasjonale samfunnet.

De fleste nasjonale rettssystemer skiller mellom lovbrudd og skyld. Det ser ut til at internasjonal rett i konkrete situasjoner gjør det samme.³⁸² I eksemplene over har intervensjonene blitt godtatt, uten at de har blitt omtalt som rettslig holdbare. Humanitære hensyn synes å legitimere intervensjonene uten å legalisere dem. Dette var også Goldstone-kommisjonens konklusjon etter Kosovo.³⁸³

I følge Simma vil ensidig humanitær intervensjon alltid bryte internasjonal rett. Likevel hevder han at "... a careful assessment will have to be made of how heavily such illegality weighs against all the circumstances of a particular concrete case, and of the efforts, if any, undertaken by the parties involved to get 'as close to the law' as possible."³⁸⁴

I dag har det vokst frem en praksis der ensidig humanitær intervensjon aksepteres der det foreligger formildende omstendigheter. Bakgrunnen for praksisen må sies å være reelle hensyn: En streng og absolutt tolking av maktforbudet i art. 2(4) kan føre til forferdelige konsekvenser.

Positivister velger å se bort fra dette dilemmaet ved å skille rett fra moral; lovens konsekvenser er uviktige.³⁸⁵ De fleste folkerettsjurister søker imidlertid å forene rett og

³⁸¹ Bl.a. Murphy s. 356, Charney s. 1247, Builder s. 161 Schachter (1984a) s. 649, Brownlie(1991) s. 267

³⁸² Franck s. 184

³⁸³ Franck s. 181-182

³⁸⁴ Simma s. 6

³⁸⁵ Franck s. 175

moral. Når en streng tolking av maktforbudet fører til at grove menneskerettsbrudd ikke blir stanset, er det ikke bare ødeleggende for menneskene som ikke blir beskyttet, men for loven selv. Dersom folk flest mister respekten for maktforbudet, blir det vanskeligere å håndheve.

Samtidig kan for mange unntak fra hovedregelen føre til at forbudet mister legitimitet. Dermed må det antas at enkelte vilkår må oppfylles før det foreligger formildende omstendigheter,³⁸⁶ eller som Simma sier: Intervensjonen må være "as close to the law as possible".

Humanitær intervensjon forutsetter brudd på menneskerettighetene. D'Amato anfører at det finnes "three paradigmatic cases justifying humanitarian intervention ... genocide, slavery, and widespread torture",³⁸⁷ mens Wheeler mener det må eksistere en "supreme humanitarian emergency."³⁸⁸ Hvor strengt dette kravet er, og hvilke menneskerettighetsbrudd som kvalifiserer er noe usikkert, men det synes klart at bruddene må være grove, systematiske og omfattende.³⁸⁹ Dette samsvarer med både Sikkerhetsrådets og statenes praksis.³⁹⁰

I flere av intervensjonene har andre årsaker, som grensekonflikter og maktkamp, virket sammen med menneskerettighetsbrudd. Enhver humanitær intervensjon vil ha et element av egeninteresse. Det vil alltid foretas en avveining mellom fordeler og ulemper, ikke bare for staten det intervensjoneres i, men også for de intervensjonerende statene. Dersom risikoen for de intervensjonerende statene er for stor – dersom de risikerer sanksjoner fra andre stater, misnøye fra egne borgere eller tap av for mange soldater og ressurser – vil en intervensjon kunne være uaktuelt.³⁹¹

³⁸⁶ Wheeler s. 21

³⁸⁷ D'Amato s. 173

³⁸⁸ Wheeler s. 34

³⁸⁹ Helgesen s. 4, ICISS s. 33

³⁹⁰ Pkt. 4.3, 8.3

³⁹¹ Wheeler s. 36-37

Det som er avgjørende når man skal bedømme om det foreligger formildende omstendigheter er i følge Franck at det foreligger en humanitær krise og at intervensjonen har satt en stopper for denne med minst mulig skade.³⁹² Man må sammenligne konsekvensene av å handle med konsekvensene av å la være. Dersom en humanitær intervensjon gjør mer nytte enn skade, må den anses som legitim, selv om det også foreligger andre interesser. I dette ligger også at maktbruken må være siste utvei og tilfredsstillende krav til nødvendighet, proporsjonalitet og øvrig humanitær rett.³⁹³

Sikkerhetsrådsresolusjoner som i forkant uttrykker bekymring for den humanitære situasjonen kan legitimere en intervensjon selv om den ikke autoriserer den.³⁹⁴ Det samme gjelder Sikkerhetsrådsresolusjoner som i etterkant roser intervensjonen, slik som i Liberia og Sierra Leone. Ingen av intervensjonene på 90-tallet kan sies å ha gått på tvers av FNs oppfatning av situasjonen.³⁹⁵ Tvert imot har Sikkerhetsrådet i samtlige tilfeller vedtatt resolusjoner som enten i forkant fordømmer bruddene på menneskerettighetene eller karakteriserer situasjonen som en trussel mot fred, eller i etterkant roser de intervenerende statene.³⁹⁶ Det må antas at disse resolusjonene har vært betydningsfulle for bedømmelsen av intervensjonenes legitimitet, selv om de formelt ikke har autorisert noen intervensjon.

Til slutt må det formodes at ensidige intervensjoner kun godtas når Sikkerhetsrådet ikke er i stand til eller villig til å handle; har Sikkerhetsrådet autorisert maktbruk, vil ikke øvrig maktbruk være legitim.³⁹⁷

I nasjonale rettssystemer er det domstolene som avgjør når det foreligger formildende omstendigheter. I det internasjonale rettssystemet er verdenssamfunnet representert i

³⁹² Franck s. 189

³⁹³ Simons (2000)

³⁹⁴ Rytter s. 123

³⁹⁵ Blockmans s. 776

³⁹⁶ SC/RES 688/1991, 788/1992, 1132/1997, 1158/1998, 1160/1998, 1199/1998, 1203/1998

³⁹⁷ Blockmans s. 783, Rytter s. 160

FNs Generalforsamling, som på mange måter fungerer som en global jury.³⁹⁸

Uttalelsene i Generalforsamlingen er et representativt uttrykk for hva verdenssamfunnet som helhet mener. Hovedregelen synes fortsatt å være forbud mot militærmakt, men i konkrete situasjoner kan andre hensyn veie så tungt at brudd på maktforbudet godtas.³⁹⁹ Nødvendigheten av å handle veier opp for brudd på maktforbudet.

Praksisen med formildende omstendigheter forener hensynet til gjeldende rett med hensynet til moral og rettferdighet. Slik virker positivisme og naturrett sammen for å komme til en avgjørelse som i den konkrete situasjonen anses som riktig. Samtidig holdes det fast ved at et absolutt maktforbud er gjeldende rett.

Dagens praksis henger sammen med at stater fortsatt er skeptiske til å innskrenke sin egen frihet. Å formelt anerkjenne et rettslig grunnlag for ensidig humanitær intervensjon, enten i form av sedvanerett eller som en del av FN-pakten synes ikke å være aktuelt.

Mange ikke-vestlige stater er redde for at en klar rett til ensidig humanitær intervensjon vil føre til at mektige (og spesielt vestlige) stater vil overkjøre dem, og intervenere ikke bare for å beskytte menneskerettighetene, men for å påvirke politikk, økonomi og kultur. Også Kina og Russland slutter seg til dette synet.⁴⁰⁰ Selv med en sedvanerett til ensidig humanitær intervensjon, er det vestlige land som i overskuelig fremtid vil ha kontroll over humanitære intervensjoner. Militær, politisk og økonomisk makt vil i realiteten gjøre det mer eller mindre umulig for ikke-vestlige stater å intervenere i vestlige stater, selv om det skulle forekomme grove menneskerettsbrudd.⁴⁰¹ Det samme gjør vetoretten i Sikkerhetsrådet.

³⁹⁸ Franck s. 187

³⁹⁹ Franck s. 186-190

⁴⁰⁰ Blockmans s. 774

⁴⁰¹ Österdahl s. 246

Både debatten om, og utførelsen av, ensidig humanitær intervensjon har vært vestlig dominert og orientert. Dette er nok mye av forklaringen på vestens positive innstilling til intervensjonene på 90-tallet; disse var i tråd med vestlig politikk og verdier. Da Vietnam intervenerte i Kambodsja, spilte maktpolitikk en viktig rolle i den vestlige fordømmelsen. Dersom for eksempel arabiske stater i dag ville gå til humanitær intervensjon for å redde palestinere på Gazastripen, ville nok den vestlige reaksjonen i det vesentlige være negativ.

Dette forklarer også vestlig motstand mot å stille opp et klart rettslig grunnlag for ensidig humanitær intervensjon: En slik rett vil gjelde for alle, ikke bare de stater som anses som allierte. En rett til kollektiv humanitær intervensjon autorisert av Sikkerhetsrådet er lettere å akseptere fordi vestlige land har vetorett.

Både vestlige og ikke-vestlige land er altså redde for at en rett til ensidig humanitær intervensjon kan misbrukes, og svekke maktforbudets autoritet i så stor grad at internasjonal stabilitet blir truet.⁴⁰² Schacter mener det er ”...highly undesirable to have a new rule allowing for humanitarian intervention, for that could provide a pretext for abusive intervention. It would be better to acquiesce in a violation that is considered necessary and desirable in the particular circumstances than to adopt a principle that would open a wide gap in the barrier against unilateral use of force.”⁴⁰³

Dessuten finnes det nok blant vestlige stater en viss redsel for at en sedvanerett til humanitær intervensjon i neste omgang kan skape en *plikt* til å intervenere, noe som vil kreve mer ressurser enn statene synes villige til å gi.⁴⁰⁴

Videre vil en klar regel som åpner for humanitær intervensjon støte på problemer når det kommer til prinsippet om at like tilfeller skal behandles likt under loven. Dette rettsområdet er komplekst og mangfoldig. Intervensjon kan være riktig i et tilfelle og

⁴⁰² Blockmans 781-782

⁴⁰³ Schachter (1991) s. 126

⁴⁰⁴ Rytter s. 154

galt i et annet, selv om de humanitære lidelsene er likeartede. En praksis som anerkjenner formildende omstendigheter åpner for konkrete og situasjonsbestemte avgjørelser der konsekvensene av intervensjon står i høysetet; er ikke konsekvensene av intervensjonen positive, godkjennes den ikke.

Istedenfor å hevde at det finnes noe rettslig grunnlag for ensidig humanitær intervensjon, utvikler statene en pragmatisk ad-hoc-tilnærming der humanitær intervensjon fortsatt er forbudt, men likevel kan godtas på grunn av ”formildende omstendigheter”.⁴⁰⁵ Slik beholder – litt forenklet – vestlige stater sin mulighet til å intervenere, mens ikke-vestlige stater får tilfredsstilt sitt fokus på suverenitet og ikke-intervensjon.

⁴⁰⁵ Franck s. 188-189

IV: OPPSUMMERING

Bare humanitær intervensjon autorisert av Sikkerhetsrådet anses som lovlig etter gjeldende folkerett. Når det gjelder ensidig humanitær intervensjon må rettssituasjonen sies å være uavklart og usikker: Det finnes ikke noe klart rettslig grunnlag, men stater intervensjoner likevel utenfor FN-systemet. I denne delen av oppgaven vil jeg kort oppsummere hvor spørsmålet om humanitær intervensjon står i dag, og om vi kan forvente noen avklaring i nærmeste fremtid.

11 Humanitær intervensjon – dagens situasjon

Spørsmålet om humanitær intervensjon var sentralt i siste del av 90-tallet. Slutten på den kalde krigen åpnet for større fokus på menneskerettigheter, fordeling og rettferdighet. Samtidig førte globaliseringen og medienes dekning av humanitære katastrofer verden nærmere enn noen gang. USA ble stående igjen som eneste stormakt, og den vestlige verden kunne intervensjon uten å bekymre seg for ”sanksjoner” fra Sovjetunionen.⁴⁰⁶

Mange hevdet intervensjonen i Kosovo var starten på en ny ”humanitær æra”.⁴⁰⁷ FNs Generalsekretær Kofi Annan uttalte at det fantes en ”developing international norm” til støtte for ensidig humanitær intervensjon.⁴⁰⁸ Spørsmålet ble tatt opp i Generalforsamlingen, og det ble opprettet en kommisjon, International Commission on Intervention and State Sovereignty, som skulle undersøke og komme med anbefalinger rundt temaet.

Terrorangrepet 11. september 2001 bremsset på mange måter denne utviklingen.⁴⁰⁹ USA fikk brede fullmakter til å angripe Afghanistan på selvforsvarsbasis, og maktbruk

⁴⁰⁶ Wheeler s. 288

⁴⁰⁷ Wheeler s. 297

⁴⁰⁸ Annan (1999)

⁴⁰⁹ Weiss s. 122-123

legitimeres nå av ”krigen mot terror”.⁴¹⁰ Riktignok blir det fortsatt vist til humanitære hensyn: Da USA angrep Afghanistan, viste de til kvinnes stilling under Taliban-regimet, og da de angrep Irak var det for å innføre demokrati. Chomsky argumenterer for at humanitær intervensjon er blitt et beleilig påskudd for amerikansk maktbruk.⁴¹¹ Enkelte hevder dette har korrumpert begrepet humanitær intervensjon så kraftig at det ikke lenger er mulig å bruke det på legitimt grunnlag.⁴¹²

Mye tyder på at krigen mot terror nå er så altoppslukende at humanitære kriser kommer i andre rekke.⁴¹³ Situasjonen i blant annet Kongo, Uganda og Sudan er så alvorlig at det ville være nærliggende å forvente intervensjoner på humanitært grunnlag, men det har knapt vært reelle diskusjoner på dette området.⁴¹⁴ Dette peker i retning av at humanitær intervensjon er noe som opptar statene når de ”har tid” til det.

Både kollektiv og ensidig humanitær intervensjon utføres på selektiv basis. Noen rettslig *plikt* til å intervenere foreligger ikke, selv ikke der de humanitære lidelsene er svært store. Murphy oppsummerer: "... the notion of a 'duty to intervene' by the United Nations, regional organizations, or states does not appear present in international law.”⁴¹⁵

ICISS satte fokus på dette i sin rapport. Istedenfor å diskutere en *rett* til å intervenere, fokuserte de på *ansvar* for å beskytte. Det fremheves at alle stater har et ansvar for å beskytte egne borgere. Dette ansvaret er både internt – overfor egne borgere – og eksternt – overfor verdenssamfunnet. Når statene ikke lever opp til dette ansvaret, er det verdenssamfunnets oppgave å gripe inn. Statens krav på suverenitet og ikke-intervensjon suspenderes av individenes krav på fundamentale rettigheter.⁴¹⁶ Beskyttelse av individet blir med dette et kollektivt ansvar. De stadfestet dermed

⁴¹⁰ Holzgrefe s. 232

⁴¹¹ Chomsky s. 14

⁴¹² Weiss s. 124

⁴¹³ Weiss s. 55

⁴¹⁴ Weiss s. 52-54

⁴¹⁵ Murphy s. 295

⁴¹⁶ Weiss s. 111

Generalsekretær Annans påstand om menneskerettigheter overskrider statssuverenitetsprinsippets tradisjonelle rammer.⁴¹⁷

ICISS fremhevet at Sikkerhetsrådet er det organet som er best egnet til å autorisere humanitær intervensjon, og fokuserte på å få Rådet til å fungere bedre.⁴¹⁸ Om Sikkerhetsrådet likevel ikke makter å handle, åpner ICISS for at Generalforsamlingsvedtak eller regionale organisasjoner kan legitimere en intervensjon.⁴¹⁹ Det stenges heller ikke for at stater på egen hånd kan se seg nødt til å intervenere i ”conscience-shocking situations”.⁴²⁰

Heller ikke her foreligger det noen klar løsning på problemet som oppstår når Sikkerhetsrådet ikke handler, enn mindre på det som oppstår når heller ikke individuelle stater vil intervenere. Selv om jeg mener praksisen med formildende omstendigheter er både fornuftig og funksjonell, strekker den ikke til i tilfeller der ingen vil intervenere.

Dermed er dagens situasjon slik den alltid har vært: Humanitære intervensjoner vil skje der det er politisk vilje og kapasitet.⁴²¹

⁴¹⁷ Weiss s. 97

⁴¹⁸ ICISS s. 49-52

⁴¹⁹ ICISS s. 53-54

⁴²⁰ ICISS s. 55

⁴²¹ Weiss s. 109

Litteraturliste

Bøker

Abiew, F.K, *The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention*. Kluwer Law International 1999

Brownlie, Ian *Principles of Public International Law*. 6. utg. Oxford 2003

Brownlie, Ian *International Law and the Use of Force by States*. Clarendon Press 1991.

Cassese, Antonio *Public International Law*. 2. utg. Oxford 2005

Castberg, Frede *Folkerett*. 2. utg. Oslo 1948

Chesterman, Simon *Just War or Just Peace*. Oxford University Press 2001

Chomsky, Noam *The new Military Humanism: Lessons from Kosovo*. Pluto Press 1999

D'Amato, Anthony A. *International law and political reality: collected papers volume one*. Martinus Nijhoff Publishers 1995

Damrosch, L., Scheffer, D. (red.) *Law and Force in the New International order*. Westview Press 1991

Fleischer, Carl August *Folkerett*. Oslo 2005

Franck, Thomas M. *Recourse to Force: State Action Against Threats and Armed Attacks*. Cambridge 2002

Fleck, Dieter, *The Handbook of International Humanitarian Law*. 2. utg. Oxford University Press 2008

Gisle, Jon (red.) *Jusleksikon*. 3. utg. Kunnskapsforlaget 2007

Helgesen, Vidar *Til krig for menneskerettighetene*. Institutt for offentlig retts skriftserie nr. 2/1999.

Henkin, Louis *International law: politics and values*. Martinus Nijhoff Publishers 1995

Higgins, Rosalyn *The Development of International Law through the Political organs of the UN*. Oxford University Press 1963

Holzgrefe, J.L og Keohane, Robert O. (red.) *Humanitarian Intervention; Ethical, Legal, and political Dilemmas*. Cambridge 2003

Koskenniemi, Martti *From Apology to Utopia – the structure of international legal argument*. Cambridge University Press 2005

Köchler, Hans (red.) *The Use of Force in International Relations*. IPO 2005

Lauterpacht, Herscht *The Development of International Law by the International Court*. Oxford 1958.

Lepard, Brian D. *Rethinking Humanitarian Intervention: A Fresh Legal Approach Based on Fundamental Ethical Principles of International Law and World Religions*. Penn State Press 2002

Lillich, Richard B. (red) *Humanitarian Intervention and the United Nations*. University of Virginia Press 1973

Mertus, Julie *The United Nations and human rights: a guide for a new era*. Routledge 2005

Murphy, Sean D. *Humanitarian intervention: the United Nations in an evolving world order*. University of Pennsylvania Press 1996

Nyland, Nicolai *Er stater folkerettslig forpliktet til å beskytte miljøet?* Oslo 2009

Oppenheim, L.F.L. *International law: a treatise*. Vol. 1. Longmans & Co. 1905

Orford, Anne. *Reading Humanitarian Intervention: Human Rights and the Use of Force in International Law*. Cambridge 2003

Perrez, Franz X. *Co-operative sovereignty*. Hague 2000

Rodley, Nigel *To loose the bands of wickedness: international intervention in defence of human rights*. Brassey's 1992

Ruud, Morten og Ulfstein, Geir *Innføring i Folkerett* 3.utg. Universitetsforlaget 2006.

Schachter, Oscar *International Law in Theory and Practice*. Martinus Nijhoff Publishers 1991

Schweigman, David *The Authority of the Security Council under Chapter VII of the UN Charter (Legal Limits and the Role of the International Court of Justice)* Martinus Nijhoff Publishers 2001

Tesón, Fernando *Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality*. 2. utg. Transnational Publishers 1997

Villiger, Mark E. *Customary International Law and Treaties*. Martinus Nijhoff Publishers 1985

Weiss, Thomas G. *Humanitarian Intervention: Ideas in Action*. Polity Press 2007.

Wheeler, Nicholas *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*. Oxford 2002

Artikler, rapporter m.m.

Annan, Kofi *Two Concepts of Sovereignty*.

I: The Economist, 18. September 1999.

Annan, Kofi *We the Peoples': The Role of the United Nations in the 21st Century*.

I: Millennium Report of the Secretary-General of the United Nations, 2000.

Blockmans, Steven *Moving Into Uncharted Waters: An Emerging Right of Unilateral Humanitarian Intervention?*

I: Leiden Journal of International Law s. 759-786 (1999)

Brenfors M., Petersen M. *The Legality of Humanitarian Intervention – A defence*.

I: Nordic Journal of International Law nr. 69 2000 s. 449-499

Builder, Richard B. *Kosovo and the 'New Interventionism': Promise or Peril?*

I: Journal of Transnational Law & Policy nr. 9 1999, s. 153-182.

Cassese, Antonio *Ex iniuria ius oritur: Are We Moving Towards International Legitimation of Forcible Humanitarian Countermeasures in the World Community?*

I: The European Journal of International Law nr. 10, 1999 s. 23-30.

Cassese, Antonio *A Follow-Up: Forcible Humanitarian Countermeasures and Opinio Necessitatis*

I: European Journal of International Law Vol. 10 nr. 4 2000 s. 791-799

Charney, Jonathan *Anticipatory Humanitarian Intervention in Kosovo*.

I: Vanderbilt Journal of Transnational Law, nr. 32 1999, s. 1231-1248.

Folkerettskommisjonen *International Law Commission Draft Articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts 2001 with commentaries*
(http://untreaty.un.org/ilc/texts/9_6.htm)

Geissler, Laura *The Law of Humanitarian Intervention and the Kosovo Crisis*

I: Hamline Law Review 2000 s. 323-347

Harhoff, Frederik *Unauthorised Humanitarian Interventions – Armed Violence in the Name of Humanity?*

I: Nordic Journal of International Law vol. 70, nr. 1-2, 2001 s. 65-119

Helgesen, Vidar [b] *Kosovo og folkeretten.*

I: IFS Info nr 4, 1999.

Hilpold, Peter. *Humanitarian Intervention: Is there a Need for a Legal Reappraisal?*

I: European Journal of International Law, nr. 12. 2002, s. 437-467

ICISS *The responsibility to protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*

(<http://www.iciss.ca/report-en.asp>)

International Law Commission *Conclusions of the work of the Study Group on the Fragmentation of International Law: Difficulties arising from the Diversification and Expansion of International Law.* Yearbook of the International Law Commission, 2006, vol. II, Part Two.

(http://untreaty.un.org/ilc/texts/1_9.htm)

Kritsiotis, Dino *The Kosovo Crisis and NATO's Application of Armed Force against the Federal Republic of Yugoslavia.*

I: International and Comparative Law Quarterly vol. 49 nr. 2, 2000 s. 330—359.

Levitt, Jeremy *Humanitarian Intervention by Regional Actors in Internal Conflicts: The Cases of ECOWAS in Liberia and Sierra Leone.* Temple International and Comparative Law Journal nr. 12, 1998 s. 333-375

O'Connell, Mary Ellen *The UN, NATO, and International Law After Kosovo.*

I: Human Rights Quarterly nr. 22 2000, s. 57-89.

Reisman, W. Michael *Criteria for the Lawful Use of Force in International Law*.

I: Yale Journal of International Law nr. 10 1985 s. 279-285

Rytter, Jens E. *Humanitarian Intervention without the Security Council: From San Francisco to Kosovo – and Beyond*.

I: Nordic Journal of International Law, vol. 70 nr. 1-2, 2001 s. 121-160

Schachter, Oscar [a] *The legality of Pro-democratic Invasion*.

I: American Journal of International Law, vol. 78, 1984 s. 645-650

Schachter, Oscar [b] *The Right of States to Use Force*.

I: Michigan Law Review nr. 82 1984 s. 1620

Simma, Bruno *NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects*.

I: European Journal of International Law nr. 10 1999, s. 1-22.

Simons, Penelope C. *Humanitarian intervention: a review of literature*.

I: The Ploughshares Monitor December 2000, vol. 21, no. 4.

(<http://www.ploughshares.ca/libraries/monitor/mond00a.html>)

Spierman, Ole *Humanitarian Intervention as a Necessity and the Threat or Use of Jus Cogens*

I: Nordic Journal of International Law, nr. 71 vol. 4, 2002 s. 523-543

Wolf, Daniel *Humanitarian Intervention*.

I: Michigan Year Book of International Legal Studies nr. 9 1988 s. 333-368

Österdahl, Inger *By All Means, Intervene!*

I: Nordic Journal of International Law, vol. 66, 1997, s. 241–271

Dommer

Asyl-saken Columbian-Peruvian Asylum Case (ICJ Reports 1950 s. 266)

Barcelona Traction-saken Barcelona Traction, Light and Power Company Limited (ICJ Reports 1970 s. 3)

Corfu Channel-saken The Corfu Channel-Case (ICJ Reports 1949 s 4)

Donau-saken Case concerning the Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary v. Slovakia) (ICJ Judgement 25 September 1995)

Fiskerijursdiksjon-saken Fisheries Jurisdiction (United Kingdom v. Iceland) (ICJ Reports 1974 s. 3)

FN-utgiftssaken, Certain expenses of the United Nations, (ICJ reports 1962 s.151)

Lotus-saken (PCIJ Reports Serie A nr. 10 1927)

Nationality Decrees-saken Nationality Decrees in Tunis and Morocco (PCIJ Reports Serie B nr. 4 1923)

Nicaragua-saken Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) (ICJ Reports 1986 s. 14)

Nordsjø-saken North Sea Continental Shelf (ICJ Reports 1969 s. 3)

Serbia-Montenegro-sakene, Legality of use of force (ICJ Judgement December 2004)

Tadic-saken Prosecutor v. Tadic, ICTY-94-1-AR 72 (Oktober 1995)

Tempel-saken Case Concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand) (ICJ Reports 1962 s. 6)

Traktater, resolusjoner mm.

FN-pakten av 26.juni 1945

Konvensjonen om bekjempelse av folkemord av 9. desember 1948

Konvensjon om sivile og politiske rettigheter (FN) 16. desember 1966

Konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (FN) 16. desember 1966

NATO-pakten av 4. april 1949

Statuttene for Den Internasjonale Domstol (ICJ) av 26. Juni 1945

Verdenserklæringen om menneskerettigheter av 10. desember 1948

Wienkonvensjonen om traktatretten 23. mai 1969

Diverse Sikkerhetsrådsresolusjoner: nr. 221/1966, 418/1977, 688/1991, 788/1992, 794/1992, 841/1993, 918/1994, 929/1994, 940/1994, 1132/1997, 1158/1998, 1160/1998, 1199/1998, 1203/1998

Diverse Generalforsamlingsresolusjoner: 2131/1965, 2625/1970, 2793/1971, 3314/1974, 34/22/1979